

# Domstolens funktion i LVU-ärenden – behov av specialiserade barndomstolar?

PERNILLA LEVINER, juris doktor, Juridiska fakulteten,  
Stockholms universitet

## ABSTRACT

This article discusses the need for specialized courts within the field of child protection in Sweden. The UN Committee on the Rights of the Child has recently pronounced that the signatory states to the Child Convention are to consider the establishment of specialized courts to handle such cases. Consequently, as a signatory state, discussion of this is necessary in Sweden, where general administrative courts, without requirements of specific knowledge or experience, review and decide child protection cases. The overall aim of this article is to raise the legal issues that need to be analyzed and considered in order to properly evaluate whether such specialized children's courts need to be established, and if so, what function such courts should have. The starting point of the article is a comparison between the Swedish system and the system in the Australian state of Victoria, where specialized Children's Courts deal with cases concerning child protection. Description of both systems are given and put in an overall international context with regards to the different legal traditions and different approaches to specialized courts. Thereafter the two systems are compared with a special focus on judicial proceedings. By comparing the two systems, overall aspects of significant importance for the legitimacy of the child protection system as a whole, are elucidated. These aspects are divided first into issues of more specific significance within child protection, *i.e.* a more detailed analysis of the right to a fair trial, the impact of the principle of the best interest of the child and children's right to be heard, as well as the requirements of a complete decisional basis in child protection cases. Second issues concerning the role and function of the courts in the legal system as a whole are raised, including the distribution of power as set out and defined in politics, law and other sciences. The article concludes with proposals for the current Swedish system.

*Keywords:* Child protection, specialized courts, role of the courts, function of the process, right to a fair hearing, access to justice, principle of the best interest of the child, complete decisional basis, therapeutic jurisprudence.

## 1. Inledning<sup>1</sup>

Inom många rättsområden, såväl det socialrättsliga som andra områden inom juridiken, kan beslutsfattandet sägas ha blivit allt mer komplext. Detta sammanhänger bland annat med ökad globalisering och mer mångfacetterade samhällsförhållanden, men även med att ökad kunskap om teknik, samhället, människan innebär nya krav på såväl lagstiftningen som på myndigheter och domstolars arbete. Som en konsekvens av internationella och europeiska samarbeten, måste rättstillämparen ofta också ta hänsyn till ett brett fält av rättskällor innefattande internationella konventioner, europarättsliga källor och domar från överstatliga domstolar. Inom många rättsområden behöver därutöver kunskap från andra vetenskapsfält ofta inhämtas och beaktas. Sådan icke-rättslig kunskap kan behövas både i det rättsliga beslutsfattandet och i lagstiftningsarbetet, men även i utvärdering av gällande rätt. Ett sätt att hantera sådan rättslig och vetenskaplig komplexitet i beslutsfattandet har varit att ställa krav på särskild kompetens hos rättstillämparen. Inom vissa områden har exempelvis specialiserade domstolar inrättats där icke-juridisk expertkunskap tillförs genom att sakkunniga ledamöter ingår i domstolen.<sup>2</sup>

Ett område som exemplifierar sådan komplex ärendehandläggning, men som däremot inte föranlett inrättandet av specialiserade domstolar eller krav på särskild kompetens i domstolsprövningen, är tvångsomhändertaganden av barn och unga.<sup>3</sup> Beslut i sådana ärenden fattas av allmänna förvaltningsdomstolar, dvs. en icke-specialiserad domstol i fråga om barn och tvångsomhändertagande. Domstolens beslut fattas efter ansökan av kommunala socialnämnder med en utredning av

1 Detta arbete har genomförts under en gästforskarvistelse vid Faculty of Law, Monash University, Melbourne, Australien, vilken finansierats med medel från Stockholms universitets särskilda internationaliseringssatsning.

2 Ekelöf, P.O. & Edeltam, H., 2002, s. 111.

3 Vad som avses med begreppet barn uppfattas i många sammanhang som självklart, nämligen personer under 18 år, då myndigheten infaller. Detta är också den definition som ges i FN:s konvention om barns rättigheter och i den nationella socialrättsliga regleringen. Densamma används här.

nämndens förvaltning, socialtjänsten, som grund.<sup>4</sup> På ett övergripande plan innefattar dessa aktörers bedömningar om huruvida barn ska omhändertas en avancerad balansering mellan å ena sidan barns rätt till stöd och skydd och, å andra sidan, enskildas grundläggande rätt till privat- och familjeliv utan myndighetsingripanden. I myndigheternas och domstolarnas beslutsfattande ingår därutöver ofta komplexa risk- och skyddsbedömningar, vilka bygger på kunskap från de medicinska och beteendevetenskapliga fälten.

När frågan om samhällets ansvar att skydda barn från våld och utsatthet debatteras fokuseras diskussionen ofta på socialtjänstens ansvar och arbete. Denna myndighet kritiseras återkommande i både offentliga utredningar och inom forskningen, men framförallt i media. Utöver påtalanden om bristande saklighet, dokumentation och barnperspektiv hävdas uppreparande att socialtjänsten gör felaktiga bedömningar i fråga om ingripanden och omhändertagande av barn. Ibland går kritiken ut på att socialtjänsten ingriper för mycket och därmed kränker enskildas rätt till privat- och familjeliv. I andra fall hävdas istället att myndigheten inte i tillräckligt hög grad har ingripit till skydd för barn och en slutsats som ofta dras är att kompetensen hos socialtjänstens företrädare behöver höjas.<sup>5</sup>

I debatten om samhällets barnskyddsansvar fokuseras mer sällan på förvaltningsdomstolarnas kompetens och rättsskipning, trots att det är domstolen som beslutar om huruvida ett barn ska omhändertas och att praxis från domstolen rent faktiskt ska vägleda socialtjänsten ifråga om när ingripanden bör ske och inte. I senare studier där förvaltningsdomstolarnas rättstillämpning i dessa ärenden har granskats har emellertid problem påvisats, bland annat bristande förmåga att tillämpa behövlig kunskap från andra vetenskapsområden när det gäller bedömningar

4 I kommunallagen (1991:900, nedan KL) 3:3 föreskrivs att kommunfullmäktige ska tillsätta de nämnder som utöver styrelsen behövs för att fullgöra kommunens uppgifter. Tanken är närmast att staten inte ska bestämma vilka olika nämnder som ska finnas och kommunerna kan själva bestämma vad en sådan nämnd som hanterar socialtjänstfrågor ska heta. Se Bohlin, A., 2007, s. 32 f. I den gällande regleringen, liksom i denna artikel, används benämningen socialnämnd för att beteckna den nämnd som fullgör kommunens uppgifter inom socialtjänstområdet och socialtjänsten för att beteckna dess förvaltning. Här används ofta benämningen socialtjänsten som samlingsnamn på både nämnd och förvaltningen om det inte specifikt är det ena eller det andra som avses.

5 För en mer heltäckande beskrivning av den svenska barnvården och dess utfall samt den kritik som riktats mot socialtjänstens arbete i ärenden som rör barn och unga se Sundell, K., *et al.* 2007 samt Coccozza, M. & Hort, S., 2011.

av påtaglig risk som är ett av rekvisiten i prövningen.<sup>6</sup> Det har också påtalats att Högsta förvaltningsdomstolen inte i den utsträckning som vore önskvärt ger prejudicerande vägledning i fråga om avgörande bedömningar i dessa ärenden.<sup>7</sup> Generellt har även uppmärksamats att sakkunniga sällan förordnas i ärenden rörande tvångsomhändertaganden av barn, vilket kan sägas vara ett problem.<sup>8</sup>

I många andra länder finns specialiserade barndomstolar som hanterar såväl unga lagöverträdare och familjerättsliga tvister som omhändertagande av barn. Sådana domstolar finns alltså inte i Sverige och diskussionen om det eventuella behovet av dylika domstolar har varit mycket begränsad. Nyligen har dock FN:s Barnrättskommitté uttalat att varje konventionsstat, för att leva upp till de krav som ställs i FN:s konvention om barns rättigheter (Barnkonventionen) gällande barns rätt till skydd från våldsutsatthet i sina hemmiljöer (artikel 19), bör överväga att inrätta specialiserade domstolar, samt tillse att processer för att vara effektiva inkluderar intersektoriell koordinering och samarbete.<sup>9</sup> Denna uppmaning gör, tillsammans med barnskyddsområdets rättsliga och vetenskapliga komplexitet samt de problem som har påvisats gällande domstolens rättstillämpning, att det nu finns tydliga skäl att diskutera formerna för och innehållet i domstolsprövningen i barnskyddsärenden.

Eventuell förändring av domstolsprövningen och specialisering av domstolarna bör dock inte ses som en isolerad fråga utan måste ses i förhållande till samhällets barnskyddsansvar i stort samt vilken roll och funktion domstolen bör ha i detta system. Tidigare forskning har lyft fram ett behov av att utöka möjligheterna för enskilda att få socialtjänstens bedömningar och beslut under barnskyddsutredningens gång överprövide av domstol, dvs. inte bara i fråga om ett barn ska tvångsomhändertas eller ej.<sup>10</sup> En sådan utökad domstolsprövning och »tidigare» involvering av domstolen, under det att barns förhållanden och behov utreds, skulle leda till ökad rättssäkerhet för involverade barn och föräldrar i enskilda fall, men också successivt ge behövlig rättslig vägledning för socialtjänstens bedömningar under utredningens gång liksom

6 Svensson, G., 2011a och Alexius, K., 2011.

7 Svensson, G., 2011a och Leviner, P., 2011, s. 222 ff.

8 Socialstyrelsen, 2009, s. 43.

9 Se Committee on the Rights of the Child, General Comment nr 13, *The right of the child to freedom from all forms of violence*, 2011, avsnitt 54–57.

10 Se Leviner, P., 2011, s. 359 f.

när ingripanden bör ske och inte. Utökad domstolsinvolvering skulle dock ställa nya krav på domstolen som sådan, vilket är ytterligare ett skäl att diskutera och analysera domstolens funktion och specialisering.

## 2. Syfte, frågeställningar och metod

Det finns som framgår flera skäl att analysera och diskutera domstolsprövningen på barnskyddsområdet i Sverige. Det övergripande syftet i denna artikel är att lyfta fram vissa aspekter av betydelse ur rättssäkerhets- och legitimitetshänseende som inte bör förbigås när frågan om domstolens funktion och det eventuella behovet av specialdomstolar på barnskyddsområdet diskuteras. Frågorna belyses med rättsvetenskaplig metod inkluderande ett komparativt perspektiv. Utgångspunkten tas i en beskrivning av det svenska barnskyddssystemet med generella domstolar (förvaltningsdomstolar), vilket sätts i ett internationellt perspektiv och jämförs med barnskyddssystemet i den australiensiska delstaten Victoria, där särskilda domstolar (*Children's Courts*) handlägger och fattar beslut i barnskyddsärenden. Skälet att jämföra Sverige med just detta system är delvis det uppenbara att det där finns specialiserade barndomstolar. Därutöver ansågs en jämförelse med Victoria vara lämplig utifrån att staten på många sätt liknar Sverige i fråga om samhällsstruktur och utvecklad välfärd. Både Sverige och Australien är också anslutna till Barnkonventionen.

Det svenska systemet beskrivs med hjälp av sedvanlig rättsvetenskaplig metod och rättskällor. Kunskap om systemet i Victoria har inhämtats genom att ta del av rättsliga dokument, offentliga utredningar och forskning på området men också genom att observera domstolsförhandlingar samt genom att samtala med domare och andra personer som arbetar inom barnskyddssystemet och den särskilda barndomstolen.<sup>11</sup>

Genom att jämföra det svenska systemet med ett annat system tillförs ett utifrånperspektiv, vilket utöver ett kritiskt perspektiv på det »egna» systemet ger en djupare förståelse för områdets utmaningar och dilemman, liksom bättre förutsättningar för att diskutera vilka krav som ställs på domstolsprövningen i barnskyddsärenden. I förlängningen ger detta också bättre underlag för förslag till förändring av det svenska systemet.<sup>12</sup> Frågan om det eventuella behovet av specialdomstolar väcker

11 Se vidare nedan i avsnitt 7.1 där tillvägagångssätt och kunskapskällor beskrivs närmare.

12 Zweigert, K. & Kötz, H., 1998, s. 15 ff.

en rad följdfrågor gällande innebörden av rätten till rättvis rättegång, principen om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals liksom domstolars oberoende och utredningsansvar. Övergripande aktualiseras också grundläggande frågor om vilken roll och funktion domstolar och rättsliga processer har och bör ha i rättssystemet som helhet. Inom ramen för denna artikel finns inte utrymme att ge en heltäckande bild och djupgående analys av alla sådana komplexa frågeställningar utan artikeln kan ses som ett reflekterande inlägg utifrån ett explorativt avstamp där resultatet snarast är att viktiga frågor som behöver analyseras vidare inom detta område lyfts fram. Även om fokus här är domstolsprövningen på barnskyddsområdet kan diskussionen också ha bäring på andra komplexa rättsområden.

Artikeln är disponerad på följande sätt. Efter de två inledande avsnitten ovan ges i kommande avsnitt 3 en beskrivning av det svenska barnskyddssystemet och domstolsprövningen i ärenden rörande tvångsomhändertagande av barn. I avsnitt 4 sätts det svenska systemet i en övergripande internationell jämförelse varefter avsnitt 5 ger en bild av förekomsten av och diskussionen angående specialiserade domstolar i Sverige. Därefter beskrivs förekomsten av specialiserade domstolar internationellt i avsnitt 6, varefter avsnitt 7 innehåller en redogörelse för systemet med specialiserade barndomstolar i den australiensiska delstaten Victoria. I avsnitt 8 jämförs det svenska systemet och systemet i Victoria med fokus på domstolens roll och processens funktion. Med denna beskrivning och jämförande analys som bakgrund väcks sedan i avsnitt 9 frågor kring vilka övergripande krav som kan sägas ställas på domstolsprövningen i barnskyddsärenden och vad som därmed bör tas i beaktande när det eventuella behovet och utformandet av speciella barndomstolar diskuteras.

### 3. Det svenska barnskyddssystemet och domstolsprövningen i LVU-ärenden

#### *3.1 Framväxten av ett barnskyddssystem*

Att barn ska skyddas från våld och utsatthet i sina hemmiljöer är en relativt modern företeelse och idé. Historiskt sett har barn i Sverige, liksom i stora delar av den västerländska traditionen, inte haft egna rättigheter utan levt under föräldrars, främst faderns, bestämmanderätt. Samhället la sig helt enkelt inte i förhållanden inom familjer utan ingrep

i princip bara för det fall barn var föräldralösa och »störande». De första spåren av ett rättsligt barnskydd kan återfinnas från början av 1900-talet och särskilt genom 1924 års barnavårdslag, som för första gången gav myndigheter rättsligt stöd för att ingripa i familjer till skydd för barn från våld och utsatthet i hemmen och inte bara på grund av barns egna samhällsstörande beteende.<sup>13</sup>

Sedan dess, men framför allt först under de senaste decennierna, har barns rättigheter och samhällets ansvar för barns livsförhållanden förtydligats allt mer. Viktiga rättsliga åtgärder i detta avseende är bland annat agaförbudet som infördes 1979 och ratificerandet av Barnkonventionen tio år senare. Numera har Sverige som stat genom denna konventions artikel 19 ett ansvar att ordna ett väl fungerande barnskydd, vilket bland annat innebär att barn som riskerar att fara illa i sina hemmiljöer ska identifieras, utredas och skyddas från att ta skada. Detsamma stadgas i den nationella rätten – övergripande i Regeringsformen (1974:152, nedan RF) som betonar att det allmänna ska verka för att barns rätt tas till vara – och mer specifikt i socialtjänstlagen (2001:453, nedan soL), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (nedan LVU) och i Föräldrabalken (1949:381, nedan FB) där barns rätt samt vårdnadshavares och samhällets ansvar och befogenheter specificeras.

### *3.2 Socialtjänstens ansvar och befogenheter*

Ansvarig myndighet i fråga om stöd och skydd för barn och ungdomar är de kommunala socialnämnderna och dess förvaltande organ socialtjänsten. Socialtjänsten tar emot anmälan från de många aktörer i samhället som har en plikt att rapportera oro för barn (soL 14:1). I de fall sådana anmälningar inkommer eller om socialtjänsten på annat sätt observerar att barn kan behöva stöd och skydd ska situationen utredas (soL 11:1-2) varefter myndigheten fattar beslut i fråga om insatser som barn och familjer kan behöva för att uppnå skälig levnadsnivå (soL 4:1). Utredningen ska som absolut huvudregel bedrivas i samförstånd med dem som berörs men socialtjänsten har vissa möjligheter att genomföra utredningsåtgärder utan vårdnadshavares och besluts mogna barns samtycke, exempelvis konsultering av sakkunniga, inhämtande av information från skolor, hälso- och sjukvård, belastningsregister m.m. (soL 11:2). Möjlighet finns även att samtala med yngre barn oavsett

13 Ewerlöf, G., Sverne, T. & Singer, A., 2004, s. 13 ff. och proposition 1979/80:1 *Om socialtjänsten*, s. 92 ff.

om vårdnadshavaren samtycker till detta (SOL 11:10). En utredning ska avslutas inom fyra månader (SOL 11:2).

I den mån socialtjänstens företrädare bedömer att ett barns behov av och rätt till stöd och skydd inte kan realiseras genom frivilliga insatser och barnet bedöms löpa en påtaglig risk att skadas, antingen på grund av faktorer kopplade till bristande hemförhållanden och/eller barns egna destruktiva beteende, ska ansökan om vård med stöd av LVU initieras (LVU 1-3 §§). Det är socialnämnden som efter förslag från socialtjänsten beslutar om huruvida en sådan ansökan ska göras. Ansökan inges till förvaltningsdomstol som också överprövar socialnämndens beslut i fråga om omedelbara omhändertagande med stöd av LVU (6 §).

### 3.3 Domstolens prövning i LVU-ärenden

I prövningen av om ett barn ska beredas vård med stöd av LVU ingår många gånger komplexa bedömningar kring risk- och skyddsfaktorer i barnets liv. För att LVU ska vara tillämplig krävs, utöver påvisande av miljöfaktorer och påtaglig risk, att det kan visas att vård inte kan ges på frivillig väg. Domstolen måste därmed också göra bedömningar av vårdnadshavares eventuella samtyckes hållbarhet och tillförlitlighet. Domstolen ska också göra bedömningar av om den vård som socialtjänsten föreslår är i enlighet med barnets bästa.<sup>14</sup> Som noterades inledningsvis i denna artikel innebär bedömningar av LVU:s tillämplighet övergripande en balansering mellan barns rätt till skydd och de involverades (både barn och föräldrar) rätt till privat- och familjeliv, dvs. frihet från samhällseliga ingripanden. Balanseringen ska göras i enlighet med den grundläggande proportionalitetsprincipen, vilken rent allmänt syftar till att reglera att myndighetsåtgärder står i rimligt förhållande till den nytta som åtgärden syftar till.<sup>15</sup> Både Barnkonventionen (artikel 9) och nationell rätt (SOL 5: 1 och LVU 1 §) betonar att barn så långt det är möjligt ska ges möjlighet att växa upp med sina biologiska föräldrar och att barn inte ska separeras från sina föräldrar om inte hänsyn till barnets bästa kräver det. Det innebär sammantaget med de grundläggande principerna om frivillighet och självbestämmande som gäller för

14 För diskussion om vilken funktion bestämmelsen om barnets bästa ska anses fylla vid tillämpningen av LVU se vidare i bland annat Mattsson, T., 2007, Kaldal, A., 2010, s. 300 ff. samt Svensson, G., 2011.

15 Warnling-Nerep, W., 2012 s. 9 f., Helmius, I., 2005, s. 134 f. och White, R. & Ovey, C., 2009, s. 325 ff.

socialtjänstens verksamhet (soL 1:1) att frivilliga insatser i hemmet ska prioriteras.

Underlaget för att bedöma om ett barn ska omhändertas med stöd av LVU är socialtjänstens utredning som, utöver information från barn, familj och andra aktörer såsom skola och hälso- och sjukvård, även kan innehålla utlåtanden från sakkunniga, exempelvis företrädare från barn- och ungdomspsykiatri. Därutöver kan parterna, dvs. socialnämnden, vårdnadshavare och barn, åberopa information av olika slag. Det kan vara fråga om iakttagelser av personer som känner familjen eller utlåtanden från sakkunniga som någon av parterna anlitat. Sådan information kan tillföras ärendet skriftligen och/eller genom att sådana personer hörs under den muntliga förhandlingen, som är ett komplement till den i huvudsak skriftliga handläggningen (förvaltningsprocesslagen (1971:291), nedan FPL 9 § och LVU 35 §). Beslut om omedelbara omhändertaganden underställs domstolens prövning, dvs. domstolen avgör om omhändertagandet i den akuta situationen var rättsenligt (LVU 7 §), men denna bedömning sker som huvudregel endast med skriftligt material från parterna som underlag.

I enlighet med officialprincipen, vilken regleras i FPL 8 §, har domstolen ett ansvar att tillse att beslutsunderlaget är fullgott innan ett ärende avgörs. Processen i LVU-mål brukar dock beskrivas som kontradiktorisk till sin karaktär, vilket medför att domstolen i hög grad förhåller sig passiv i fråga om att begära in ytterligare utredning osv.<sup>16</sup> Det är ovanligt att domstolen begär in ytterligare utredning i form av sakkunnigutlåtanden. Utöver att domstolen är passiv i detta hänseende är åberopanden om att experter ska höras även ovanliga från vårdnadshavare och barn<sup>17</sup>, detta trots att dessa företräds av offentliga biträden<sup>18</sup>, inom vars uppdrag det bland annat ingår att ge den enskilde det stöd som behövs för att utredningen ska bli så fullständig som möjligt.<sup>19</sup> Det finns därmed en slags generell passiv inställning till beslutsunderlaget och många ärenden

16 Wennergren, B., 2005, s. 135 ff.

17 Socialstyrelsen, 2009, s. 43 och Leviner, P. 2011, s. 269.

18 Biträde ska enligt LVU 36 och 39 §§ förordnas om inte behov av biträde saknas och betalas av allmänna medel utan behovsprövning. När det gäller barn under 15 år är det offentliga biträdet även barnets ställföreträdare. I den rollen ska biträdet ta till vara barnets intresse och bland annat framföra de synpunkter och önskemål som barnet har, men även framföra den uppfattning som bäst tjänar barnets intresse. Ställföreträdaren avger således en egen inställning i LVU-målet. Se LVU 36 § och proposition 1994/95:224 *Barns rätt att komma till tals*, s. 57.

19 Socialstyrelsens allmänna råd, SOSFS 1997:15, s. 108 ff.

avgörs därmed bara med socialtjänstens utredning som grund, trots att dessa utredningar ofta kritiseras (se avsnitt 1). Mot bakgrund av att det även visats att socialtjänsten sällan inhämtar utlåtanden från experter i den utredning som ligger till grund för ansökan om vård med stöd av LVU tycks prövningen i LVU-ärenden oftast ske utan specifikt iakttagande av exempelvis barnpsykiatrisk expertis.<sup>20</sup>

I det svenska barnskyddssystemet sker handläggning och beslutsfattande till övervägande del inom socialtjänsten utan inblandning av domstol. De flesta beslut och bedömningar som socialtjänstens företrädare gör under utredningens gång kan inte överklagas, vilket också gäller i fråga om beslut att avsluta en utredning utan insatser eller ingripanden med stöd av LVU (se sol 16:3).<sup>21</sup> Det är endast i de fall som socialtjänsten bedömer att ett barn behöver vårdas med stöd av LVU som domstolen involveras, vilket sett utifrån anmälningar som inkommer till och fall som utreds av socialtjänsten endast är några få procent av fallen.<sup>22</sup>

#### 4. Det svenska barnskyddssystemet i en övergripande internationell jämförelse

Det svenska systemet för att stödja och skydda barn har generellt utmärkt sig för att vara familjestödande till skillnad från många andra system, exempelvis systemen i USA, Storbritannien och Australien, vars system betecknas som barnskyddsorienterade.<sup>23</sup> Familjestödsorienterade system är något förenklat först och främst fokuserade på breda välfärdsinsatser och barns utsatthet betraktas huvudsakligen som ett utslag av dysfunktionella familjerelationer snarare än som en konsekvens av degenererade föräldrabetenden. Centralt i ett sådant system är därför att verka för förändring genom insatser i familjen och behovsprövningen kännetecknas primärt av att vara samförståndsinriktad. I ett barnskyddsorienterat system ligger fokus istället i högre grad på att skydda barn från föräldrars skadliga beteende. Tvångsingripanden

20 Leviner, P. 2011, s. 269.

21 Se vidare *a. a.* s. 113 ff.

22 Se Coccozza, M., 2007, s. 21, Leviner, P., 2011 s. 275 f och Sundell, K., *et al.*, 2007, s. 91 ff.

23 Denna uppdelning görs bland annat i Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (red.), 2011, från vilken beskrivningen i detta avsnitt tar sin utgångspunkt.

överbägs som regel tidigare i processen genom att risk och fara betonas mer än samarbete.<sup>24</sup>

Numera kan hävdas att det svenska systemet efter en rad lagändringar under det senaste dryga decenniet inte är ett renodlat familjestödande system, eftersom det även innefattar barnskyddsorienterade komponenter såsom utökade möjligheter att genomföra utredningsåtgärder utan vårdnadshavarens samtycke m.m. Den övergripande strukturen med breda och generella insatser samt SOL:s och LVU:s betonande av frivillighet och självbestämmande gör dock att systemet fortfarande i huvudsak kan betecknas som familjestödande.<sup>25</sup>

När det gäller klassificering av rättssystem brukar »västvärlden» delas in i *common law* och *civil law*-system. Domstolssystem i sin tur brukar delas in i två huvudtyper, adverseriella och inkvisitoriska. Denna beskrivning och uppdelning av olika rättssystem och traditioner ges bland annat i Zweigert & Kötzs bok *Introduction to comparative law*,<sup>26</sup> varifrån beskrivningen i detta avsnitt tar sin utgångspunkt. De anglosachsiska ländernas system hänförs till de tidigare, dvs. *common law*-system med adverseriella rättsprocesser, medan kontinentaleuropeiska länder såsom Frankrike och Tyskland tillhör *civil law*-traditionen med inkvisitoriska rättsprocesser.<sup>27</sup> Mycket förenklat ligger skillnaden i vilken roll domstolsavgöranden respektive lagstiftning ges i rättstillämpningen. *Common law*-systemen, vilka ibland också beskrivs vara »judge made», lägger tyngden på den rätt som domstolen genom sina domslut skapar som sedan blir prejudicerande, medan *civil law*-länder betonar lagstiftningen som styrande för rättstillämpningen. I fråga om domstolens roll och funktion skiljer sig systemen bland annat åt utifrån hur aktiv domstolen är i utredningen av ett mål innan beslut fattas. I det adverseriella systemet tillåts parterna i hög grad styra över processen och det fulla beslutsunderlaget och »sanningen» är tänkt att uppnås genom »slaget» mellan parterna.<sup>28</sup> Domstolen förhåller sig i ett sådant system relativt passiv i detta avseende medans domstolen i inkvisitoris-

24 Gilbert, N., *et al.* (red.) 2011, s. 3 ff.

25 För en djupare beskrivning av det svenska systemet se vidare i Coccozza, M. & Hort, S., 2011.

26 Zweigert, K. & Kötz, H., 1998. Beskrivningen här är av utrymmesskäl något förenklad. För en mer detaljerad beskrivning och problematisering av uppdelningen i sig hänvisas till denna bok.

27 *Civil law*-länder brukar dock i sin tur även delas in i »Romanistic» och »Germanic», se Zweigert, K. & Kötz, H., 1998.

28 Finkelstein, R., 2011.

ka system är ansvarig för utredningen och i den meningen aktiv för att finna sanningen. Domstolens roll och processens funktion beror dock på en rad olika aspekter. Någon skarp gräns kan i praktiken inte dras utan stater utgör ofta en blandning av olika system och traditioner både när det gäller rättssystemet som helhet och när det gäller domstolarnas roll och processens funktion.<sup>29</sup>

Det svenska systemet brukar hänföras till den nordiska rättstraditionen, vilken kan sägas ligga någonstans mellan *common law* och *civil law*.<sup>30</sup> Lagstiftning betonas precis som i *civil law*-systemen i högre grad än domstolsavgöranden, men i tolkningen och tillämpningen av lagen används förarbeten i större utsträckning och på ett annat sätt än i både *common law*- och *civil law*-system.<sup>31</sup> I det svenska rättssystemet kan domstolarna generellt sägas ha en rättsskipande snarare än en rättsskapande roll och funktion.<sup>32</sup> Det innebär sammantaget att det politiska inflytandet, såväl genom lagstiftningsprocessen som genom nämnd- och nämndemannasystemet, är relativt stort jämfört med systemen i både *civil law*- och *common law*-länder.

När det gäller frågan om domstolens roll och rättsprocessens karaktär har förvaltningsdomstolarna i Sverige som beskrivits ovan, på samma sätt som i den inkvisitoriska traditionen ett yttersta ansvar för beslutsunderlagets fullgodhet och möjlighet att begära in ytterligare utredning osv. Däremot förhåller sig domstolarna traditionellt och i praktiken passiva i detta avseende. Det gör att domstolsprövningen i viss mån mer kan sägas likna den adverseriella traditionen. Vid en närmare granskning, som den som gjorts inom ramen för denna undersökning, framträder dock stora skillnader i domstolsprövningen och domstolens roll i det svenska systemet jämfört med det adverseriella systemet så som det fungerar i den australiensiska delstaten Victoria.

I en internationell jämförelse har också konstaterats att de svenska förvaltningsmyndigheterna, som kan vara både statliga och kommunala (exempelvis socialtjänsten), är mycket starka.<sup>33</sup> Kommunala myndigheters ställning stärks också av det kommunala självstyret som bland annat innebär att kommunerna själva kan välja hur socialtjänstens

29 Se Zweigert, K. & Kötz, H., 1998, för en mer detaljerad beskrivning, särskilt s. 63 ff. för en diskussion om svårigheterna att göra en indelning i sig.

30 Carlsson, L., 2009, s. 36 ff. och Zweigert, K. & Kötz, H., 1998, s. 276 ff.

31 Carlsson, L., 2009, s. 38 och 42 ff.

32 Warnling-Nerep, W., 2011, s. 27 och Carlsson, L., 1998, s. 36 f.

33 Warnling-Nerep, W., 2011, s. 26 f.

verksamhet organiseras.<sup>34</sup> När det gäller socialtjänstens barnskyddsarbete kan självständigheten sägas bli än mer påtaglig eftersom få beslut och bedömningar som myndigheten gör kan överklagas till domstol.<sup>35</sup> Relevant för att förstå det svenska barnskyddssystemet och domstolsprövningen ur ett internationellt perspektiv är också det faktum att domstolsprövning i många typer av förvaltningsrättsliga ärenden, exempelvis tvångsomhändertaganden av barn, är relativt ny. Rättsskipningen och förvaltningen har tidigare inte varit tydligt åtskild och generellt har Sverige haft ett system där myndighetsbeslut i hög grad överprövats av olika nämnder, överordnade förvaltningsmyndigheter och/eller regeringen istället för i domstol.<sup>36</sup>

Generellt kan det sägas ha funnits en skepsis mot domstolsprövning av förvaltningsbeslut i Sverige. Europarättens utökade påverkan på svensk rätt och det faktum att Sverige flera gånger fällt i Europadomstolen på grund av bristande möjlighet till domstolsprövning av myndighetsbeslut har dock delvis förändrat detta och idag kan fler och fler förvaltningsrättsliga ärenden prövas i förvaltningsdomstol.<sup>37</sup> Övergripande bör påpekas att det svenska rättssystemet, precis som många andra system, ständigt (men möjligen långsamt) förändras, bland annat just på grund av den påverkan »europeiseringen» har i Sverige. Helt klart är dock att det svenska systemet fortfarande i många och avgörande avseenden skiljer sig från både *civil-* och *common law*-system.

## 5. Förekomst av och inställning till specialiserade domstolar i Sverige

Förvaltningsdomstolarna som prövar LVU-ärenden i Sverige är som framgått ovan inte specialiserade i fråga om mål rörande tvångsomhändertaganden av barn. Samma avdelningar och domare inom för-

34 Se RF 14:2. I KL 3:3 föreskrivs att kommunfullmäktiga ska tillsätta de nämnder som utöver styrelsen behövs för att fullgöra kommunens uppgifter. Se vidare i Bohlin, A., 2007, s. 32 f.

35 Se Leviner, P., 2011, s. 113 ff.

36 Carlsson, L., 2009, s. 81 f. och 163, Warnling-Nerep, W., 2011 s. 23 f. och Hirschfeldt, J., 2011–12.

37 Warnling-Nerep, W., 2011, s. 24 ff. Warnling-Nerep konstateras dock övergripande i denna bok att systemet och möjligheterna för enskilda att få förvaltningsbeslut överprövade är allt annat än tydliga och beskriver hur det befintliga regelverket och vårt system med begränsad möjlighet till domstolsprövning har lappats och lagats till en normativ djungel.

valtningsdomstolen handlägger som regel ärenden inom ett brett socialrättsligt fält, förutom LVU-ärenden exempelvis ekonomiskt bistånd, socialförsäkringsmål, tvångsvård av missbrukare och psykiskt sjuka, liksom även andra förvaltningsrättsliga ärenden såsom skolmål, plan- och byggnadsmål m.m. Detta skiljer sig som kommer att framgå från många andra länder, särskilt länder med *common law*-system, där många särskilda specialiserade barndomstolar har inrättats.

Förvaltningsdomstolarna i Sverige var föremål för en stor omorganisation under 2010 då antalet förvaltningsrätter, dvs. lägsta instans domstolar, minskades från 23 till 12. Med tanke på att förvaltningsrätterna därmed blivit större skulle det rent generellt kunna tänkas finnas större specialiseringsmöjligheter. Någon sådan ökad specialisering gällande prövningen av tvångsvårdsärenden tycks dock inte ha skett utifrån den information som ges av Domstolsverket och något krav på specialisering eller särskild lämplighet i fråga om barn- eller tvångsvårdsärenden ställs inte. Såvida inte förvaltningsdomstolarna, i enlighet med varje domstols frihet att bestämma om den inre organisationen,<sup>38</sup> skapar specialiserade avdelningar, eller enskilda domare av särskilt intresse väljer att vidareutbilda sig, sker således inte någon specialisering inom området för barn och tvångsvård.

Avsaknaden av specialiserade domstolar i Sverige på det socialrättsliga fältet skiljer sig från flera andra rättsområden där det finns olika typer av specialiserade domstolar. I Sverige brukar domstolarna delas upp i allmänna domstolar, allmänna förvaltningsdomstolar, specialdomstolar och särskilda domstolar. Till specialdomstolarna räknas Marknadsdomstolen, Arbetsdomstolen, Patentbesvärsrätten och Försvarsunderrättelsedomstolen. De särskilda domstolarna, som inte är administrativt fristående utan som ingår som en del i en allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol, är migrationsdomstolarna, sjörättsdomstolarna och mark- och miljödomstolarna. Jämte dessa domstolar finns det också vissa statliga domstolsliknande nämnder, exempelvis hyres- och arrendenämnder och allmänna reklamationsnämnden.<sup>39</sup>

38 Domstolarnas självständighet följer av RF 11:3 där det bland annat anges att ingen annan myndighet får bestämma hur dömande uppgifter ska fördelas mellan enskilda domare. Det är möjligt att det i praktiken sker en specialisering inom landets förvaltningsdomstolar som inte framgår såvida man inte studerar varje domstol för sig. Möjligen lottas i vissa förvaltningsdomstolar och på vissa avdelningar inom dessa domstolar LVU-mål i hög grad bara till vissa domare. Detta skulle i sig vara intressant att undersöka.

39 Melin, S., 2012, s. 38 f.

Inrättandet av dessa specialiserade domstolar har förklarats med att de ärenden som hanteras där kräver särskild icke-juridisk sakkunskap, vilken tillförs genom att dessa domstolar även består av en eller flera sakkunniga ledamöter.<sup>40</sup> Trots att det således finns en tradition i Sverige med specialdomstolar och särskilda domstolar inom vissa områden, och att en specialdomstol, Försvarsunderrättelsedomstolen, inrättades så sent som 2009, kan det sägas finnas en skeptisk inställning till specialdomstolar i Sverige<sup>41</sup>, i alla fall bland jurister. Grunden till den skeptiska inställningen och argumenten mot sådana domstolar sammanfattas av Ekelöf och Edelstam i boken *Rättegång I*.<sup>42</sup> Där framförs bland annat att även om både rättsordningen och samhällsförhållanden blivit alltmer komplicerade, vilket i sig skulle kunna tala för behov av ökad specialisering, medför inrättandet av specialdomstolar också »allvarliga olägenheter». Det hävdas att en uppsplittring av rättsskipningen på olika organisatoriska enheter är kostnadskrävande och att en sådan uppsplittring också ger upphov till svårbemästrade gränsdragningsproblem samt administrativa olägenheter. Ett problem med domstolar med sakkunniga ledamöter beskrivs också vara att dessa under domstolens överläggning tillför viktiga sakupplysningar som parterna inte fått tillfälle att bemöta varför ordningen med förordnande av sakkunniga, vars kunskap upptas under förhandlingen, är att föredra. Det framförs också att det är en fördel med en enhetlig Rättegångsbalk som tillämpas i alla måltyper och det anses vara av stor vikt för rättsbildningen att domare har erfarenhet och kompetens från olika rättsområden.<sup>43</sup> Den negativa inställningen till specialiserade domstolar i Sverige kan delvis också förklaras av att intresset för frågor som rör domstolens roll och funktion, jämfört med många *common law* länder, varit relativt litet. Sådana frågor har exempelvis inte i någon större utsträckning behandlats inom rättsvetenskapen.<sup>44</sup>

40 Ekelöf, P.O. & Edelstam, H., 2002, s. 111.

41 Diesen, C., 2011, s. 175 f.

42 Ekelöf, P.O. & Edelstam, H., 2002.

43 *A. a.* s. 113 ff.

44 Under senare år har endast en rättsvetenskaplig avhandling berört frågan om domstolarnas roll och funktion, se Ställvik, O., 2009. Därutöver har Per Henrik Lindblom behandlat detta ämne utifrån ett processrättsligt perspektiv, se exempelvis Lindblom 2004 och 2001. Andra avhandlingar och rättsvetenskapliga verk har mer indirekt berört domstolarnas roll och processens funktioner, se exempelvis Bylander 2006 och Stendahl 2004.

När det gäller det barnrättsliga området kan det, utöver den ovan beskrivna generella skepsisen (eller ointresset?), sägas finnas en än mer kritisk inställning till inrättande av specialdomstolar.<sup>45</sup> Ett bakomliggande skäl till denna hållning kan vara de problem som uppmärksammades gällande användningen av sakkunniga i ärenden rörande sexuella övergrepp mot barn i allmän domstol under 1980- och 90-talen. I en studie som undersökte utlåtanden från sakkunniga i sådana ärenden visades bland annat att många utlåtanden var bristfälliga.<sup>46</sup> Detta förklarades delvis av att sakkunniguppdragen var oklara och att kommunikationen mellan jurister i domstolen och sakkunniga psykologer om vad domstolen behövde få belyst inte fungerade. Psykologerna hade inte de juridiska förutsättningarna för prövningen klara för sig och juristerna hade felaktiga föreställningar om vilka slutsatser som kunde dras av bevismaterialet utifrån ett beteendevetenskapligt perspektiv. Det visade sig också finnas tendenser att domstolarna okritiskt använde utlåtanden från sakkunniga som grund för beslut utan att göra en självständig bevisvärdering.<sup>47</sup>

Även om det av olika skäl generellt funnits en negativ inställning till specialisering och användande av beteendevetenskapliga experter i domstolsprövningen i barnmål, har dock behov av ökad kompetens i förvaltningsdomstolarna gällande risk- och skyddsbedömningar i LVU-ärenden lyfts fram.<sup>48</sup> Christian Diesen har med hänvisning till rön inom riktningen *Therapeutic Jurisprudence* (terapeutisk juridik på svenska), vilken beskrivs närmare nedan, fört fram ett sådant behov. Han hävdar att kvaliteten i den dömande verksamheten i både allmän domstol och förvaltningsdomstol skulle kunna förbättras inom komplexa fält som barnrätten om domstolens företrädare i större utsträckning skulle besitta mer specialiserad kunskap. Diesen menar att domarna själva borde efterfråga ökad kunskap från de beteendevetenskapliga fälten och att detta skulle kunna mötas med utbildning, fortbildning och speciali-

45 Se Diesen, C. 2011, s. 214 ff.

46 Hellner Gumpert, C., 2001.

47 Se Hellner Gumpert, C., 2001. Frågan om användningen av sakkunniga i barnmål diskuteras vidare i Diesen, C., 2011, s. 178 ff. De rättsliga förutsättningarna och möjligheten för svenska förvaltningsdomstolar att förordna om sakkunniga och vissa problem kopplat till detta diskuteras i Stendahl, S. & Torén, K., 2011. Problematik i fråga om användandet av sakkunniga i ärenden gällande psykiatrisk tvångsvård diskuteras i Gustafsson, E., 2010. Se vidare angående sakkunnigbevisning i Edlestam, H., 1991.

48 Se Kaldal, A., 2010, s. 352, Svensson, G., 2011a och Alexius, K., 2011.

sering, men också med fler sakkunnigförordnanden och högre krav på de sociala utredningarna.<sup>49</sup>

## 6. Specialiserade barndomstolar i andra länder och »the Comprehensive Law Movement«

Domstolsprövningen i LVU-ärenden i Sverige sker som beskrivits ovan i generaliserade domstolar medans det i många andra länder finns specialiserade domstolar inom barnområdet. En genomsökning visar att sådana domstolar finns i de flesta stater i USA och Australien, liksom i Storbritannien och Nya Zeeland. Någon samlad information i fråga om domstolarnas specialisering inom barnområdet i andra länder, exempelvis EU-länderna, har inte kunnat återfinnas. I en EU-rapport rörande hanteringen av övergrepp mot kvinnor och barn anges dock att två tredjedelar av medlemsstaterna har specialiserade domstolar som hanterar barnskyddsärenden, dvs. motsvarande LVU-ärenden. Det framgår dock inte vilken typ av specialisering som avses men däremot klargörs att krav på specifik utbildning för domarna i dessa domstolar endast ställs i två länder.<sup>50</sup>

Det framstår som att specialiserade domstolar är vanligast i *common law*-länder<sup>51</sup>, men dessa specialiserade domstolar tycks skilja sig mycket åt i fråga om fokus, kompetens och organisation. En övergripande fråga är också vad som menas med specialdomstol. Är det helt enkelt en domstol som inte har geografisk indelning som grund för jurisdiktionen utan istället rättsområde? Är det förekomsten av specialiserad kunskap utöver den rättsliga som avgör om en domstol ska beskrivas som en specialdomstol eller är det särskilda arbetsmetoder och inriktning som gör vissa domstolar speciella, oavsett rättsområde och geografisk jurisdiktion? Något generellt svar på dessa frågor finns inte utan bilden av

49 Diesen, C., 2011, s. 178. Behov av ökad kompetens i de allmänna domstolarna i fråga om brott mot barn har även förts fram inom den beteendevetenskapliga forskningen. Se exempelvis Cederborg, A-C & Hellner Gumpert, C., 2010, s. 125–140, där ökad beteendevetenskapligt grundad kompetens hos domarna i fråga om trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningar av utsagor från barn med intellektuella funktionshinder efterfrågas.

50 European Commission, Directorate-General for Justice, 2010, s. 45.

51 Se Freiberg, A., 2011, där förutsättningarna för inrättandet av specialiserade brottmålsdomstolar i europeiska inkvisitoriska system diskuteras.

vad som karaktäriserar en specialdomstol skiljer sig mellan olika länder, stater och system.

Från 1990-talet och framåt har, framförallt i USA och Australien, en rad specialiserade domstolar inrättats, framförallt så kallade *Drug Courts* och *Mental Health Courts* men även domstolar inriktade på exempelvis familjevåld och unga lagöverträdare. Dessa domstolar kallas ofta som ett samlingsnamn *Problem Solving Courts* och inrättandet har många gånger sprungit ur tankegångarna inom den så kallade *Comprehensive Law Movement* och särskilt riktningen *Therapeutic Jurisprudence* (TJ), eller som rörelsen kallas i Australien, *Non-Adversarial Justice*.<sup>52</sup> Fokus inom dessa rörelser ligger på att hitta alternativa konfliktlösningsmodeller som kan resultera i att de inblandade parterna åtminstone inte ska vara i värre skick än innan en rättslig process.<sup>53</sup> Utgångspunkten är prevention och proaktivitet till skillnad från reaktivitet, samarbete snarare än konflikt och problemlösning istället för traditionell rättslig tvistelösning.<sup>54</sup> Företrädare för TJ har därutöver särskilt betonat behovet av tvärvetenskap och det anses självklart att juridiken ofta behöver använda kunskap från andra vetenskapsfält, både när det gäller rättsliga beslut och i rättsvetenskapliga undersökningar med syfte att reformera reglering eller förbättra rättstillämpningen.<sup>55</sup> Behovet av annan kunskap än den rättsliga talar enligt rörelsen för specialiserade domstolar där behovet av särskilda metoder för att hantera konflikter på ett nytt »icke-adversariellt» och problemlösande sätt i hög grad är i fokus. Många av de *Problem Solving Courts* som arbetar i denna anda inriktar sig på »klienternas» underliggande problem såsom missbruk och psykiskt dålig mående, och arbetar i multidisciplinära team för att ge enskilda stöd och behandling i olika former.<sup>56</sup> I den meningen har sådana domstolar många gånger uppgifter som i Sverige skulle hanteras av sociala myndigheter.

När det gäller de specialiserade domstolarna inom området för barnskydd i *common law*-länderna har dessa till skillnad från de beskrivna, mer nyligen inrättade *Problem Solving Courts*, ofta funnits under lång tid och har således inte på samma sätt sprungit ur tankegångarna inom the *Comprehensive Law Movement*. Den särskilda barndomstolen i Victoria som beskrivs närmare nedan har exempelvis funnits sedan början av

52 King, M. *et al.*, 2009, s. 138 ff.

53 Daicoff, S., 2006, s. 112.

54 King, M. *et al.*, 2009, s. 5 och Daicoff, S., 2006, s. 111.

55 Wexler D. & Winick B., 1999, introduction s.xvii.

56 King, M., *et al.*, 2009, s. 142.

1900-talet. Det framstår dock som att många av de specialiserade barn-domstolarna under de senaste decennierna i hög grad strävat efter en mindre adverseriell tillämpning och efter problemlösningsmetoder i enlighet med de tankegångar som förespråkas inom TJ. I USA och i Storbritannien har under de senaste decennierna också särskilda *Family Drug Treatment Courts* inrättats med samma ursprung och grundtankar som de ovan beskrivna *Drug Courts* och *Mental Health Courts*. Dessa familjeinriktade domstolar kan ses som en särskild gren av de »vanliga» specialiserade barnskyddsdomstolarna med ett specifikt fokus på att hjälpa missbrukande föräldrar vars barn omhändertagits för att öka förutsättningarna för återförenade familjer.<sup>57</sup>

Grundtankarna inom *The Comprehensive Law Movement* och utgångspunkterna bakom inrättandet av problemlösningsinriktade domstolar är enligt min mening värda att beakta inom alla system men det kan konstateras att mycket av det som diskuteras inom rörelsen är »ett svar på» de adverseriella systemens inneboende problem. Detta, att konstruktioner och lösningar i andra länder ofta är ett svar på problem som just detta system möter, måste hållas i åtanke när ett system analyseras och jämförs med det svenska.

## 7. Särskilt om Children's Court i Victoria, Australien

### 7.1 Att granska och beskriva ett annat system

Som beskrivits tidigare har jag granskat och satt mig in i hur barnskyddssystemet i den australiensiska delstaten Victoria med dess särskilda barndomstolar, *Children's Court*, fungerar. I detta avsnitt beskrivs detta system med fokus på domstolens roll, funktion och specialisering i syfte att göra en jämförande analys med det svenska systemet. Att beskriva ett annat system kortfattat, enkelt och begripligt är, vilket varje rättsvetare som gett sig in på att göra komparationer vet, en utmaning. Beskrivningen nedan, som av utrymmesskäl måste vara något förenklad, bygger utöver gällande lagstiftning i hög grad på information från offentliga utredningar och forskning kring barnskyddssystemet i Victoria och Australien, men också på de iakttagelser som jag gjort genom att observera domstolsförhandlingar och informella samtal med systemets företrädare. Vad gäller samtal och observationer har inte

57 Se Levine, G., 2012.

någon »strukturerad» intervju- eller observationsstudie genomförts. Någon redovisning för vad enskilda domare sagt eller vad som förevarit vid olika domstolsförhandlingar ges inte. Samtal och observationer har snarare varit en hjälp för att förstå systemet och ett komplement till läsning av relevanta källor på området.<sup>58</sup>

Till en början kan konstateras att barnskyddssystemet i Victoria under de senaste decennierna varit föremål för många utredningar och reformer. Inte mindre än 16 utredningar, varav knappa tioalet kan betecknas som stora, har genomförts de senaste dryga 30 åren. Kritiken mot systemet, som ofta varit det bakomliggande skälet till dessa utredningar och reformer, kan något förenklat sägas sammanhålla med systemets adverseriella och byråkratiska karaktär. Frågan om barnskydd i delstaten framstår också som mycket politisk i den meningen att varje regering tycks ha velat göra avtryck på området. Precis som i Sverige och många andra länder synes ett skäl till flera reformer också ha varit specifika »haverier», dvs. enskilda fall där samhället på olika sätt misslyckats i sitt uppdrag att skydda barn från våld och utsatthet i sina hem. Victorias möjliga »världsrekord» i utredningar och reformer på barnskyddsområdet har dock varit till stor hjälp i mitt sökande efter information. Passande nog presenterades också en utredning med reformförslag i januari 2012<sup>59</sup>, precis när jag påbörjade min undersökning. Denna rapport och en tidigare utredning från 2010<sup>60</sup> som »lades i byrålådan» efter regeringsskifte, ger en förhållandevis tydlig bild av det nu gällande systemet.<sup>61</sup>

## 7.2 Barnskyddssystemets reglering och dess aktörer

Victoria som ligger i sydöstra Australien har en befolkning om dryga 5 miljoner invånare varav merparten bor i och omkring huvudstaden

58 Samtal har förts med flera domare i *Children's Court* liksom med jurister som verkar som rättsliga företrädare i denna domstol. Jag har också samtalat med personer som arbetar som medlare i de alternativa konfliktlösningskonferenser som är vanligt förekommande i processen. Därutöver har jag pratat med företrädare för det ansvariga departementet liksom forskare inom området, både inom rättsvetenskap och socialt arbete. En rad olika typer av domstolsförhandlingar och medlingskonferenser har observerats i två olika *Children's Courts*.

59 Cummins, P., Scott, D. & Scales, B., 2012.

60 Victorian Law Reform Commission (VLRC), 2010.

61 De ständiga utredningarna och reformerna gör dock också att den beskrivning som ges av systemet här är något tillfällig i den meningen att vissa aspekter kan komma att förändras inom snar framtid.

Melbourne. Barnskydd ligger inom de australiensiska delstaternas jurisdiktion medans det näraliggande familjerättsliga området innefattande frågor om bland annat vårdnad och umgänge med barn, hanteras inom det federala systemet.<sup>62</sup> Barnskyddsärenden i Victoria handläggs inom *Department of Human Services*, en central myndighet som styrs av flera ministrar med olika ansvarsområden. Denna myndighet verkar i hela delstaten genom åtta regionala avdelningar. Som kommer att framgå närmare av beskrivningen nedan har den särskilda domstolen, *Children's Court*, en central roll i barnskyddsarbetet. Domstolen som funnits sedan 1906 är organisatoriskt fristående från de andra allmänna domstolar men dess president är domare i andra instansdomstolen inom det allmänna systemet, *the County Court*<sup>63</sup>, vilken är andra instans för ärenden som överklagas från *Children's Court*.

I domstolen finns två huvudavdelningar – *the Family Division*, vilken hanterar barnskyddsärenden, och *the Criminal Division*, vilken hanterar unga lagöverträdare.<sup>64</sup> Det finns en stor *Children's Court* i centrala Melbourne och en mindre domstol i stadens södra förorter. *Children's Court* håller även förhandlingar i delstatens regionala domstolar. Domarna i domstolen, vilka kallas »magistrates», rekryteras till positionen utifrån erfarenhet och lämplighet och många av dem har tidigare arbetat som rättsliga företrädare i domstolen. Något specifikt krav på specialiserad kunskap innefattande sådan från andra vetenskapsfält ställs inte. Kurser och utbildning ges genom »the Judicial College» men dessa är inte obligatoriska. Domarna tycks dock själva efterfråga denna typ av kunskap och verkar generellt vara positiva till fortbildning.<sup>65</sup>

Kopplat till domstolen finns en klinik, *the Children's Court Clinic*, med beteendevetenskapligt och medicinskt inriktade experter. Klinikens ansvar är att på domstolens uppdrag genomföra bedömningar av barns

62 På detta område finns också en specialiserad domstol, *Family Court*, som har säte i varje delstat.

63 VLRC, 2010, s. 66.

64 Under den senare av dessa avdelningar som hanterar unga lagöverträdare finns också två underavdelningar; »the Koori Court», vilken hanterar ärenden där den unge tillhör ursprungsbefolkningen och »Neighbourhood Justice Division», vilken hanterar »enklare» mål med en tydlig inriktning på att hitta alternativa konfliktslösningsmodeller genom medling osv.

65 Det har dock uppmärksamats att domarna i domstolen borde ha mer kunskap i fråga om trauma, anknytningsproblematik, bevittnande av våld och andra frågor kopplade till barns utveckling och risksituationer, se Sheehan, R., 2012, s. 343. I samtal med systemets företrädare diskuteras ofta behovet av mer specificerad utbildning för både domare och rättsliga företrädare som arbetar i *Children's Court*.

behov samt samspel inom familjer osv., vilka sedan ligger till grund för rapporter och rekommendationer till domstolen. Enligt tillgänglig statistik anlitas denna klinik av domstolen i mindre än en tiondel av alla de barnskyddsärenden som inkommer till domstolen.<sup>66</sup> Detta inkluderar dock alla typer av interimistiska ärenden och det framstår som betydligt vanligare med utlåtanden från denna klinik i de ärenden som går till så kallad »contested hearings» (se vidare nedan), som mer kan jämföras med ett svenskt LVU-ärende då förvaltningsdomstol involveras.

Barnskyddsarbetet och dess förutsättningar regleras i *Children, Youth and Families Act* (CYF) från 2005, vilken är en omfattande lag om 542 sidor. Som framgår av beskrivningen ovan i avsnitt 4, där det svenska systemet sätts i ett internationellt system, kan det australiensiska rättsystemet beskrivas som adverseriskt, tillhörande *common law*-traditionen, dvs. mycket förenklat ett rättssystem som lägger vikt på domstolsavgöranden i skapandet av rätten och där domstolen generellt har en passiv roll i domstolsprocessen till förmån för parternas »strid» som ska »frambringa sanningen» för domstolen. Barnskyddssystemet kan, till skillnad från den svenska familjestödjande inriktningen, beskrivas ha ett barnskyddsperspektiv, dvs. fokus på riskminimering snarare än samarbete.<sup>67</sup>

### 7.3 Barnskyddsprocessens olika faser

Barnskyddssystemet i Victoria beskrivs ofta genom att dela upp processen i olika faser – intagning, utredning, ingripanden, domstolsbeslut om skyddande åtgärder samt avslutande av ärende. De flesta ärenden startar, precis som i Sverige, med en anmälan från någon av de anmälningsskyldiga aktörerna i samhället.<sup>68</sup> När en anmälan inkommer gör *Department of Human Services* (DHS) en bedömning, en slags gallring eller »screening», för att avgöra om anmälan rör mer allvarliga förhållanden. Bedömningarna sker utifrån en strukturerad manual och om ett fall bedöms innefatta mer allvarlig oro inleds en utredning utifrån en viss struktur som ska avslutas inom 28 dagar. I denna initiala fas

66 VLRC, 2010, s. 68 ff. och 77 Cummins, P., *et al.*, 2012, s. 447.

67 Se ovan i avsnitt 4 där de olika rättstraditionerna och inriktningen på olika barnskyddssystem i »västvärlden» beskrivs.

68 Se CYF, section 28, 29 och 182. Anmälningsskyldigheten i Victoria kan beskrivas som smalare än i Sverige. Färre aktörer i Victoria är skyldiga att anmäla och situationerna som ska anmälas är begränsade till mer allvarliga misstankar medans anmälningsskyldigheten i Sverige är kopplad till om det finns oro för ett barn, oavsett de bakomliggande skälen, se SOL 14:1.

bedöms också om det finns omedelbara skyddsbehov, vilket i så fall leder till omedelbara omhändertaganden. Om så är fallet, eller om det finns allvarlig oro på sikt, ska DHS inge en skyddsansökan till domstolen (»protection application»). Detta behöver inte innebära att DHS gör bedömningen att barnet långsiktigt behöver separeras från föräldrarna och/eller flytta från hemmet. Ansökan kan gälla vissa typer av insatser som barnet och familjen bedöms behöva, vilka kan ges under det att barnet och föräldrarna fortfarande lever tillsammans. Till skillnad från det svenska systemet och regleringen i LVU, vilken förutsätter att bristande samtycke ska visas för att lagen ska vara tillämplig, är det inte heller nödvändigt att föräldrarna motsätter sig de insatser som DHS anser nödvändiga för att en domstolsorder ska kunna utfärdas. Frågan att avgöra för DHS är om barnet, på grund av förhållanden som anges i lagen, är i behov av skydd.

Om omständigheterna och bristerna anses bekräftade och DHS har godtagbara skäl att tro att barnet behöver skydd, ska domstolsprocess inledas, dvs. DHS ska göra en skyddsansökan.<sup>69</sup> I de fall ansökan till domstol inte inges i detta initiala skede men där utredning inletts ska DHS arbeta med familjen och formulera en plan (»best interest plan») samt även bedöma vilken risk som föreligger för barnet, antingen ingen *risk för betydande skada* eller *risk för betydande skada – barn i behov av skydd*. Om det föreligger sådan risk ska en skyddsansökan till domstolen inges. Denna fas där DHS arbetar tillsammans med familjen och bedömer risken för barnet får bara pågå i 90 dagar.

I processens faser ska både DHS och domstolen beakta en rad s.k. »best interest principles» och »decision-making principles».<sup>70</sup> Dessa anger bland annat att barnets bästa alltid ska vara avgörande men det ligger även ett tydligt fokus på att familjen är den grundläggande och viktigaste enheten för barn och att barn bara ska flyttas från sina föräldrar om det föreligger en oacceptabel risk. I dessa grundläggande principer fastläggs också vissa särskilda principer som gäller specifikt för ursprungsbefolkningen, bland annat att myndigheter och domstolar alltid ska rådgöra med organisationer som företräder denna befolkningsgrupp samt att barn från denna befolkningsgrupp som behöver placeras utanför hemmet så långt det är möjligt ska placeras inom det utvidgade familjenätverket.<sup>71</sup> Principer med denna särskilda inriktning är en reak-

69 Se CYF, section 240 och VLRC, 2010, s. 75.

70 Se CYF, section 8–14.

71 Se CYF, section 12–14.

tion på det som brukar kallas »the stolen generation», dvs. den situation som förelåg när barn från ursprungsbefolkningen i hög grad placerades i »vita» familjer och därmed ofta förlorade sina nätverk och kulturella identitet. Frågan om hur samhället tidigare har agerat och nu bör verka i fråga om den stora sociala problematik som finns inom ursprungsbefolkningen påverkar politiken och rättstillämpningen på ett grundläggande sätt, inte minst inom barnskyddsområdet. Inom ramen för denna undersökning finns dock inte utrymme att gå djupare in på dessa frågor.<sup>72</sup>

#### 7.4 Domstolens ansvar och domstolsprocessen

Om DHS gör bedömningen att barn behöver skydd i någon form inges en skyddsansökan till domstolen. Lagen anger sex grunder för att bedöma att ett barn är i behov av skydd, vilka sammanfattningsvis rör fysisk och psykisk misshandel, sexuella övergrepp och brister i omsorgen.<sup>73</sup> Skadan som skett eller som bedöms trolig ska vara betydande och det är domstolens uppgift att besluta om skydd. Om domstolen finner att barnet är i behov av skydd kan olika typer av skyddsbeslut (»protection orders») utfärdas.<sup>74</sup> Dessa kan beskrivas som ingripande i olika grad med varierande långsiktighet. Domstolen kan exempelvis utfärda beslut om olika typer av tillsyn där barnet bor kvar med sina föräldrar men där villkor och krav ställs på föräldrarna att ta emot insatser, drogtesta sig osv. Beslut kan också fattas om att barnet placeras hos någon närstående som föräldern föreslagit. Ytterst kan domstolen besluta om en placering av barnet hos fosterfamilj med mycket begränsad kvarstående rätt för vårdnadshavaren.<sup>75</sup>

72 Se vidare i »National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islander Children from Their Families, Bringing them Home», 1997. Denna rapport finns tillgänglig via Australian Human Rights Commission: [www.hreoc.gov.au/pdf/social\\_justice/bringing\\_them\\_home\\_report.pdf](http://www.hreoc.gov.au/pdf/social_justice/bringing_them_home_report.pdf). Sedan denna rapport skrevs har åtskilliga studier genomförts kring dessa frågor. Någon samlad litteratursökning har inte gjorts inom ramen för detta arbete men följande nyligen publicerade studier är av intresse för en övergripande förståelse och ger vidare hänvisningar: Ivec, M., Braithwaite, V. & Harris, N., 2012 samt Oliver, S., 2012, Libesman, T., 2012.

73 CYF, section 162.

74 Följande olika »protection orders» kan utfärdas av domstolen: interim protection order, supervision order, custody to third party order, supervised custody order, custody to Secretary order, guardianship to Secretary order och long-term guardianship to Secretary order.

75 Efter särskild ansökan av DHS kan domstolen också besluta om permanent vård, vilket i det närmaste kan jämföras med adoption.

Domstolsprocessen kan, precis som i Sverige, inledas antingen med ett omedelbart omhändertagande eller med ansökan från DHS. Vid omedelbara omhändertaganden, vilket är det vanligaste initierandet av barnskyddsärenden i domstolen<sup>76</sup>, ska fallet höras i domstol inom 24 timmar varvid en ansökan om tillfällig vård med stöd av lagen inges av DHS. Till dessa möten kommer som regel både föräldrar och barn och de kan betecknas som mycket kaotiska, som ett slags rättsligt akutrum.<sup>77</sup> Vid dessa första möten efter omedelbara omhändertaganden, men även vid de första mötena efter en ansökan som inte föregåtts av omhändertaganden, beslutar domstolen om var barnet ska bo och hur umgänge ska anordnas. Ofta »förhandlar» parterna och deras rättsliga företrädare kring detta ute i domstolens korridorer och om parterna kommer överens anholder de om att domstolen utfärdar en »samtyckesorder», vilket domstolen gör efter att ha prövat rimlighet och lämplighet i överenskommelsen. Domstolens beslut kring de tillfälliga frågorna, dvs. boende och umgänge samt villkor kopplat till detta, fattas utan att ta ställning till om skälen för omhändertagandet och den risk som DHS menar föreligger är bevisad samt utan att ta ställning till vad som bör ske på lång sikt. Frågan som domstolen tar ställning till i detta skede är således bara de mer akuta behoven och hur de bäst ska lösas.<sup>78</sup>

När domstolen har beslutat om de tillfälliga åtgärderna ska ställning tas till den skyddsansökan som DHS ingett till domstolen. Det innebär en bedömning av om rekvisiten i lagen var uppfyllda vid ansöknings-tillfället. Därutöver ska domstolen ta ställning till vilka åtgärder och insatser som bör ske på lång sikt för att kunna fatta slutligt beslut. Detta sker genom olika typer av förhandlingar i domstolen, vilka hålls i syfte att besluta om frågor under processens gång men också för att klargöra parternas inställning. Därutöver anordnas olika typer av medlingskonferenser, vilka med ett samlingsnamn ofta kallas »Alternative Dispute Resolution Conferences». Det som parterna eventuellt kommer överens om lämnas som ett förslag eller rekommendation till domstolen.<sup>79</sup>

76 VLRC, 2010, s. 80.

77 VLRC, 2010, s. 84 och Cummins, P., *et al.*, 2012, s. 378 f.

78 VLRC, 2010, s. 83.

79 Domstolen har möjlighet att pröva rimlighet och lämplighet i överenskommelsen och precis som i fråga om de tillfälliga besluten som beskrivits ovan, fattar således domstolen beslut och utfärdar en »order» även om DHS och föräldrarna är överens om vilka insatser och åtgärder som bör vidtas. Se CYF, section 217–224 och VLRC, 2010, s. 88.

Vid processens olika möten och konferenser deltar rättsliga företrädare i den mån sådana har förordnats. Föräldrar har alltid rätt att vara representerade men möjligheten att få kostnadsfri representation behovsprövas. Vid domstolarna har organisationen *Victoria Legal Aid* kontor och det absolut vanligaste tycks vara att föräldrar företräds av jurister från denna organisation.<sup>80</sup> I praktiken startar – som framgår ovan – oftast en domstolsprocess efter ett omedelbart omhändertagande. Vid det möte i domstolen som ska ske inom 24 timmar vänder sig helt enkelt föräldrar till *Victoria Legal Aids* »lucka» i domstolen och en jurist förordnas. Barn är som huvudregel bara rättsligt representerade i den mån de är mogna nog att ge instruktioner, med vilket avses att kunna berätta vad man upplevt och vad man vill. I normalfallet dras gränsen vid sju år. Barn under sju år är således som huvudregel inte representerade utom i särskilda undantagsfall då representationen inte sker genom barnets instruktion utan på basis av vad som bedöms vara bäst för barnet, s.k. »best interest representation».<sup>81</sup>

Processen kan i enlighet med den adverseriella traditionen i hög grad sägas drivas av parterna och de rättsliga företrädarna har en framskjuten roll. Föräldrar och barn som kommer till domstolen sitter på åhörarbänk och juristerna vid ett särskilt bord (»the Bar Table») mitt emot domstolens upphöjda bord (»the Bench»). Under de olika domstolsmötena har dock även domaren en aktiv roll. Det tycks inte vara ovanligt att domaren i rättssalen på ett relativt informellt sätt vänder sig till föräldrar för att kontrollera uppgifter som är av vikt för interimistiska beslut m.m. men också för att betona vikten av att föräldrarna följer de villkor som kopplas till olika beslut osv.

I den mån parterna, efter de olika domstolsmötena och medlingskonferenserna, inte kan komma överens om vilka åtgärder och insatser som bör ske i ett fall, eller om föräldrar bestrider de omständigheter som DHS framhåller i sin ansökan, hålls en slutlig förhandling, så kallade »contested hearings». Detta sker endast i en liten andel av fallen, bara några få procent.<sup>82</sup> Dessa domstolsförhandlingar kan ta många dagar och veckor i anspråk och innefattar ofta hörande av många vittnen och experter som parterna åberopat. Genom senare års lagändringar

80 VLRC, 2010, s. 92.

81 I processen kan även andra personer, exempelvis fosterföräldrar och släktingar som tar del i omvårdnaden av barnet, s.k. »kinship carers», ges partsställning och därmed rätt till rättsligt företräde. Se CYF, section 524, VLRC, 2010, s. 91 ff. och Cummins, P., *et al.*, 2012, 375 ff.

82 VLRC, 2010, s. 89 och Cummins, P., *et al.*, 2012, s. 372.

uppmannas domstolen att genomföra processen på ett informellt sätt och har också större möjligheter att begära in information på eget initiativ.<sup>83</sup> Detta får uppfattas som ett strävande efter att processen ska genomföras på ett mindre adverserierellt sätt. De senaste utredningarna som gjorts påpekar dock att domstolen inte tycks följa denna uppmaning, vare sig gällande det mer informella genomförandet eller i fråga om möjligheterna att inhämta information på ett fritt sätt och på eget initiativ.<sup>84</sup> För mig som utomstående framstår processen som mycket formell och konfliktfylld. Detta gäller genomgående i processen men särskilt i fråga om de slutliga förhandlingarna där processen i hög grad tycks styras av parternas rättsliga företrädare och där grundsynen tycks vara att »sanningen», eller åtminstone det bästa beslutsunderlaget, ska frambringas i »slaget mellan parterna».

## 8. Jämförande analys

### 8.1 *Domstolens roll och processens funktion – handläggning, medling och överprövning*

Det kan konstateras att systemen i Sverige och Victoria skiljer sig åt i många avseenden. Huvudskillnaderna tycks på ett övergripande plan ligga i de båda rättssystemens olika traditioner och rättsliga kulturer. Denna övergripande skillnad i inriktning kan framstå som teoretisk men visar sig tydligt i de domstolsförhandlingar och möten som jag observerat i Victoria liksom i hur systemets företrädare beskriver systemet. Som framgår har domstolarna mycket olika roller i de olika systemen. I det svenska systemet involveras domstolen »sent», eller med andra ord bara när socialtjänsten och socialnämnden bedömer att ett barn behöver omhändertas och flyttas från sina föräldrar. Domstolsprocessen i Sverige har en slags överprövande/beslutsfattande funktion snarare än en handläggande och kontrollerande funktion så som är fallet i Victoria. I Victoria involveras domstolen »tidigt», dvs. redan när DHS har bedömt att det finns behov av insatser men inte nödvändigtvis att barnet behöver separeras från föräldrarna. Sådana insatser skulle i Sverige beslutas i enlighet med soL och fattas av socialtjänsten utan domstol-

83 Se CYF, section 215 (1) där följande formulering angående inhämtande av information anges: »may inform itself on a matter in such manner as it thinks fit»

84 VLRC, 2010, s. 90 och Cummins, P., *et al.*, 2012, s. 383.

sinsyn. Tillämpningen av LVU i Sverige förutsätter att situationen är »så dålig» att barnet måste flyttas från hemmet och/eller separeras från föräldrarna.

Domstolen i Victoria har som sagt en annan handläggande roll som »case manager» under förprocessen men också en mer traditionell adverseriell roll i de fall där någon överenskommelse inte kan nås och som därmed leder till så kallade slutlig rättegång (»contested hearing»). Inom ramen för domstolsprocessen finns i Victoria en strävan efter att få parterna att komma överens om lämpliga insatser och åtgärder. Denna funktion inryms som framgått inte alls i domstolsprövningen i Sverige. I det svenska systemet har domstolen inte någon befogenhet att verka för samförståndslösningar utan frågan att ta ställning till är om ansökan om vård med stöd av LVU ska beviljas eller ej. Det kan också konstateras att domstolens mandat att bestämma över vilka insatser som ska ges och vilka åtgärder som ska vidtas i enskilda fall är mycket större i Victoria än i Sverige. I Sverige bedömer domstolen huruvida rekvisiten i LVU är uppfyllda och huruvida ett barn ska omhändertas. Det närmare innehållet i vården beslutar sedan socialnämnden och socialtjänsten om. I Victoria däremot kan det något förenklat beskrivas som att domstolen både kontrollerar utredningsfasen och bedömer om lagens rekvisit för insatser är uppfyllda, och därutöver också vilka vårdinsatser som ska ges.

Till skillnad från i Sverige fattar domstolen i Victoria beslut i fråga om insatser, åtgärder och villkor även om föräldrar och företrädare för DHS nått en överenskommelse kring detta. Överenskommelsen fastställs som regel av domstolen genom att en order utfärdas i enlighet med det som överenskommit men rent formellt ses denna endast som en rekommendation till domstolen.<sup>85</sup> I Sverige däremot medför vårdnadshavares samtycke till de insatser som socialtjänsten föreslår att någon ansökan om vård med stöd av LVU inte ska göras eftersom insatser på frivillig väg alltid är att föredra. För det fall vårdnadshavare först under domstolsprocessen samtycker till föreslagna och behövliga insatser, och detta samtycke kan bedömas vara tillförlitligt och hållbart, innebär detta att ansökan om vård med stöd av LVU ska avvisas av domstolen. Denna skillnad är intressant utifrån både ett integritets- och ett rättsäkerhetsperspektiv. Utifrån barn och föräldrars perspektiv kan domstolsbeslut i fråga om livsförhållanden och villkor i sig uppfattas som en inskränkning i den personliga integriteten och rätten till privat-

85 Se CYF, section 224.

och familjeliv. Med den svenska regleringens betonande av frivillighet och självbestämmande ska domstolsbeslut i enlighet med tvångsvårdslagen LVU därför undvikas så långt det är möjligt. Samtidigt kan hävdas domstolsbeslut i fråga om villkor osv. kan ge en tydlighet som ger ökad grad av rättssäkerhet i form av förutsebarhet i förhållande till vad som faktiskt krävs för att undvika tvångsingripanden med stöd av LVU.

Det kan konstateras att domstolsprocessens utformning och funktion i Victoria gör att denna process genom alla möten, förberedelser och medlingskonferenser tar mycket tid i anspråk för både enskilda och myndighetsföreträdare. Det har visats att en »child protection worker» i Victoria, dvs. motsvarande en socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar i Sverige, lägger 50 procent av sin arbetstid på att förbereda möten och dokument relaterat till domstolsprocessen.<sup>86</sup> Någon liknande studie eller uppskattning har så vitt känt inte gjorts i Sverige men med tanke på att så få ärenden av det totala antalet inledda utredningar leder till ansökan om LVU torde motsvarande siffra vara betydligt lägre.<sup>87</sup>

## 8.2 Specialisering

I Sverige fattas de flesta beslut, undantaget själva beslutet om att bereda vård med stöd av LVU, av socialtjänstens företrädare, vilka som absolut huvudregel är utbildade socionomer, eller socialnämndens ledamöter, dvs. politiker som tillsatts utan hänsyn till specifika kunskaper ifråga barnskydd eller andra rättsliga aspekter. Få beslut och bedömningar överprövas av domstol. Domstolen är, som tidigare nämnts, inte specialiserad och något specifikt krav på domarens kompetens ställs inte i LVU-ärenden. Rekryteringen sker som huvudregel genom den så kallade »domarbanan», vilken kan beskrivas som en generalistutbildning. Utöver de juridiskt skolade domarna ingår även politiskt tillsatta nämndemän i förvaltningsrätt och kammarrätt, på vilka det i likhet med socialnämndens ledamöter inte ställs några särskilda kunskapskrav.

I Victoria fattas betydligt fler beslut i barnskyddsärenden av jurister i den specialiserade barndomstolen och någon politisk »överprövning» sker inte. I den särskilda domstolen ingår vare sig nämndemän eller jury utan det är en ensam juristutbildad domare som handlägger

86 Sheehan, R., 2012, s. 334.

87 I den intervjustudie som ingår i Leviner, P., 2011, s. 305, framgår till exempel att flera av de intervjuade socialsekreterarna, även de med flerårig erfarenhet, inte hade varit med om att handlägga LVU ärenden, eller bara hade gjort detta vid ett fåtal tillfällen.

och beslutar i dessa ärenden. Domaren i *Children's Court* i Victoria är specialiserad i den meningen att de rekryteras särskilt till tjänst i denna barndomstol och många av dem har en bakgrund som rättsliga företrädare på området. Det finns inte någon motsvarande »domarbana». Viss specialiserad utbildning gällande exempelvis riskbedömningar ges men denna är inte obligatorisk och har uppmärksammats som otillräcklig.<sup>88</sup> En klinik med beteendevetenskapligt och medicinskt inriktade experter finns som framgått kopplad till domstolen men utlåtanden därifrån inhämtas långt ifrån alltid. Det kan också konstateras att kliniken har kritiserats på olika sätt, bland annat för att i allt för hög grad inta ett föräldraperspektiv och prioritera barns relation med biologiska föräldrar även om den visat sig vara destruktiv eller skadlig. Det har också uppmärksammats att det finns en risk att domaren »kvasi-delegerar» beslutsfattandet till klinikens företrädare genom att ofta följa klinikens förslag.<sup>89</sup> Specialiseringen i domstolen i Victoria kan därmed sammanfattningsvis i hög grad sägas ligga på det rättsliga och handläggande planet, dvs. domaren är rättsligt inriktad på ärenden som rör barn.

Detta, att specialisering genom att domstolar inhämtar utlåtanden och kunskap från sakkunniga har, som framgått ovan, även visat sig vara problematisk i svensk rättstillämpning. I avsnitt 5 ovan redogjordes för en studie som undersökt användandet av sakkunniga i brottmål gällande misstankar om sexuella övergrepp mot barn. Det visades finnas tendenser att domstolarna okritiskt lade utlåtanden från sakkunniga som grund för beslut utan att göra en självständig bevisvärdering.<sup>90</sup> Liknande tendenser har visats i domstolsprövningen i ärenden rörande psykiatrisk tvångsvård (i enlighet med lag (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård) där förvaltningsrätterna, till skillnad från i LVU-ärenden, regelmässigt förordnar sakkunniga. Ewa Gustafsson har i en studie från 2010 rörande rättssäkerheten i den psykiatriska tvångsvården funnit problematiska indikationer på att förvaltningsrätterna i hög grad lutar sig mot vad sakkunniga anför.<sup>91</sup> De domstolar som undersökts i denna studie är desamma som prövar LVU-ärenden och det kan konstateras att specialisering genom inhämtande av sakkunnigkunskap är mycket problematiskt om det finns indikationer på att domstolen inte gör en egen självständig prövning.

88 Sheehan, R., 2012, s. 343.

89 Cummins, P., *et al.*, 2012, s. 103 och 448.

90 Se Hellner Gumpert, C., 2001.

91 Gustafsson, E., 2010, s. 120 ff.

Frågan om specialisering kan och bör också ses utifrån strävanden att nå överenskommelser och ökad delaktighet för enskilda snarare än konfliktlösning på traditionell rättslig/adverseriell väg. Den särskilda barndomstolen i Victoria beskrivs av dess företrädare vara speciell i den meningen att den är mindre adverseriell och mindre formell än andra domstolar i delstaten. Domaren i *Children's Court* har exempelvis vare sig peruk eller kapp, vilket annars är huvudregeln i Victorias domstolar, och språkbruk och bemötande är mindre formellt än i exempelvis »vanliga» brottmål. Till skillnad från domstolen i Sverige, är domstolen i Victoria också specialiserad genom de befogenheter som domstolen har att förordna om medling i särskilda konferenser. Utifrån att ha observerat sådana medlingskonferenser, som i och för sig många gånger tycks vara mycket konstruktiva, kan konstateras att dessa ändå genomförs inom ramen för den adverseriella traditionen. Juristerna är aktiva och det verkar inte vara ovanligt att rättslig taktik, strategier och köpslående får genomslag i dessa konferenser. Samtidigt finns det, trots (eller kanske tack vare?) juristernas starka ställning, ett starkt delaktighetsinslag för de enskilda som berörs av myndigheternas ingripanden i dessa medlingskonferenser. Jag uppfattar att konferenserna, oavsett de problem som kan uppmärksammas kring dem i andra avseenden, »tvingar» företrädarna för den ansvariga myndigheten DHS att tydliggöra vad ärendet faktiskt handlar om, vilka bristerna anses vara och vad som krävs av föräldrarna för att avhjälpa dessa brister.

Sammanfattningsvis kan konstateras att domstolen i Victoria visserligen är specialiserad i den meningen att *Children's Court* endast handlägger ärenden rörande barn. Specialiseringen i denna domstol fokuserar dock endast i begränsad utsträckning på inhämtande av speciell kunskap från andra vetenskapsfält, vilket kan sägas ha varit det bakomliggande skälet till inrättandet av de specialiserade domstolar som finns inom andra rättsområden i Sverige. Det kan också konstateras att överinstanserna i Victoria inte är specialiserade genom särskilda avdelningar eller motsvarande. Om graden av specialisering avgörs utifrån inhämtandet av expertkunskap utanför det rättsliga fältet kan det svenska systemet i viss mån sägas vara mer specialiserat utifrån att fler bedömningar och beslut görs av socialarbetare med en bredare kunskapsbas inom andra vetenskapsfält än jurister. Det svenska systemet kan dock sägas vara mindre (rättsligt) specialicerat genom att domarna inte specialicerat sig och genom att delaktighet för enskilda genom medling osv. inte sker inom ramen för domstolsprövningen.

### 8.3 Beslutsunderlag

Utifrån min fördjupade förståelse av de två systemen uppfattar jag att beslut och överenskommelser i båda dessa i hög grad riskerar att grundas på bristande beslutsunderlag. I det svenska systemet har detta tidigare särskilt uppmärksammats vara fallet gällande socialtjänstens bedömningar och beslut,<sup>92</sup> men som beskrivits inledningsvis har även domstolens förutsättningar att fatta materiellt riktiga beslut problematiserats och i viss mån ifrågasatts.<sup>93</sup> En invändning mot prövningen i LVU-mål i Sverige har också varit att domstolens underlag i hög grad och okritiskt talat för ingripanden, vilket också talar för bristande beslutsunderlag som kan leda till materiellt oriktiga beslut.<sup>94</sup> Det har även konstaterats att förvaltningsdomstolarna oftast intar en passiv roll i fråga om att inhämta kompletterande underlag för sina beslut. Det finns därmed stora frågetecken kring den svenska domstolens beslutsunderlag och förutsättningar att fatta materiellt riktiga beslut i komplexa barnskyddsärenden.

I systemet i Victoria är, genom den adverseriella traditionen, tanken att det bästa beslutsunderlaget ska komma fram genom striden mellan parterna, samtidigt som domstolen »uppmuntras» att inhämta information på eget initiativ och sträva mot en mindre adverseriell process. Från mitt »utifrånperspektiv» framstår det som att det riskerar att bli en slags »information-overload» i systemet, särskilt i de fall som leder fram till en s.k. »contested hearing», där parterna ofta tycks åberopa experter, vittnen och handlingar till stöd för sin sak. Det framstår som att mycket irrelevant information med begränsad koppling till frågan som ärendet rör, dvs. barnets behov av stöd och skydd, tillförs. Det tycks därmed finnas en risk att domaren kan få svårt att sälla i all denna information. I dessa fall tycks ofta utlåtande från domstolens klinik inhämtas och möjligen gör det att domstolen, i gytret av information, blir alltför beroende av vad kliniken säger, särskilt med tanke på att domarnas kunskap gällande risk- och skyddsbedömningar uppmärksammats vara begränsad. Domstolen har som nämnts ovan kritiserats för att okritiskt gå på den linje som kliniken förespråkar, vilket beskrivs vara en »föräldrainriktad linje», dvs. något förenklat ett strävande efter att barn och föräldrar inte ska separeras.<sup>95</sup>

92 Leviner, P., 2011, s. 288, 321, 330 och 351 ff.

93 Svensson, G., 2011a och Alexius, K., 2011.

94 Friis, E., 2003.

95 Cummins, P., *et al.*, 2012, s. 448.

Innan ett ärende sätts ut till »contested hearing» görs i systemet i Victoria stora ansträngningar för att få parterna att komma överens om vilka insatser och åtgärder som behövs. En övergripande fråga är dock vad sådana överenskommelser rent faktiskt innefattar och med vilket beslutsunderlag domstolen stadfäster sådana överenskommelser. Innefattar överenskommelsen vad som är möjligt att nå samförstånd kring eller vilka insatser och skyddsåtgärder som barn och familjer har behov av? Detta är samma typ av frågetecken som uppkommit i granskning av den svenska socialtjänstens tillämpning i Sverige, där barnskyddsutredningar många gånger tycks vara mer inriktade på motivation av föräldrar och samförståndslösningar än på barns behov av stöd och skydd.<sup>96</sup> En annan fråga som aktualiseras i båda systemen är om dessa eftersträvade överenskommelser och samförståndslösningar faktiskt är »frivilliga» eller något som föräldrar känner sig tvungen att komma överens om under »hot» om mer ingripande åtgärder. Möjligen kan pressen att »komma överens» vara än starkare i systemet i Victoria där förhandlingarna sker inom ramen för domstolen som genom sin »traditionella maktposition» kan understryka det ojämna maktförhållandet mellan den enskilde och statens företrädare.

#### *8.4 Skillnader, likheter och snarlika problem*

Efter att ha jämfört de två systemen är det tydligt att det finns många olikheter dem emellan. Här ovan har endast ett fåtal och de mer övergripande skillnaderna pekats ut. Utifrån en sådan jämförelse som gjorts är det omöjligt att uttala sig om det ena systemet är bättre än det andra. Syftet med denna jämförelse har heller inte varit att kritisera systemen eller att avgöra vilket av dem som är »bäst». En jämförelse med det syftet skulle också ha behövt grundas på studier avseende systemens utfall, dvs. vad myndigheters och domstolars utredningar och ingripande leder till, hur dessa upplevs av de inblandade, vad ingripanden respektive icke-ingripanden leder till på sikt osv. Någon sådan övergripande och samtidigt detaljerad och långsiktig jämförelse mellan de två systemen finns föga förvånande inte att tillgå.<sup>97</sup> En nyligen genomförd studie undersökte dock frågan om placerade barn i Sverige och Australien, dvs. inte bara Victoria. Denna studie visade att andelen barn av popu-

<sup>96</sup> Leviner, P., 2011, s. 284 ff., 320 f. och 330 f.

<sup>97</sup> Det kan konstateras att sådan kunskap om den svenska sociala barnvårdens utfall och resultat är begränsad även ur ett nationellt perspektiv.

lationen som placeras utanför hemmet var ungefär densamma i de båda länderna. I Australien är det dock i högre grad yngre barn som placeras medan andelen tonåringar av de placerade barnen är större i Sverige.<sup>98</sup> Denna studie kan därmed sägas bekräfta den övergripande skillnaden i utgångspunkter mellan systemen där det svenska systemet utmärker sig för att vara familjestödjande och systemen i Australien beskrivs vara mer inriktade på barnskydd. I Sverige inriktar sig systemet något förenklat i det längsta på att ge stöd och skydd i hemmen och barn omhändertas och placeras inte förrän de fått egna problem i form av missbruk, kriminalitet osv.

Dessa skillnader är intressanta i sig men säger ganska lite om systemens utfall och resultat. En övergripande fråga är också vad som är ett bra utfall i den sociala barnvården? Är det att många utredningar inleds, att många insatser ges och ingripanden sker eller tvärtom? Ett bra system bör väl i första hand fungera så att barn och föräldrar ges proaktivt stöd för att undvika riskfyllda situationer och i andra hand, men minst lika viktigt, fungera så att de barn som verkligen behöver samhällets insatser identifieras, samt att domstols- och myndighetsföreträdare har kompetens och resurser att ge de mest adekvata insatserna för att möta de identifierade behoven. I vilken grad systemen i Sverige och Victoria möter detta i jämförelse med varandra vet vi helt enkelt väldigt lite om.

Att skydda barn från bristande och skadliga hemförhållanden är förknippat med stora utmaningar – dels rättsligt genom den övergripande balanseringen mellan barns rätt till skydd och enskildas rätt till privat- och familjeliv, och dels vetenskapligt genom att barnskydd innefattar komplexa risk- och skyddsbedömningar. Detta är utmaningar som möter alla barnskyddssystem. De två system som granskats här är olika i inriktning och utformning, men det kan konstateras att de båda återkommande har kritiserats och reformerats. Det kan tolkas som att systemens legitimitet ifrågasätts och helt klart är att de båda systemen, förutom den grundläggande utmaningen som barnskydd i sig innebär, har sina egna inbyggda rättsliga dilemman. Dessa legitimitetsutmaningar och dilemman väcker frågor om hur det optimala barnskyddssystemet bör utformas, särskilt vilken roll domstolen ska ha och vilka krav som ska ställas på prövningen i ett sådant system.

98 Healy, K., Lundström, T. & Sallnäs, M., 2011.

## 9. Vilka krav ställs egentligen på domstolsprövningen i barnskyddsärenden?

### 9.1 *Domstolsprövningens funktion – skydd mot orättfärdiga ingripanden och garant för nödvändigt skydd*

Att tvångsomhänderta ett barn och diktera villkor för enskildas privat- och familjliv är något av det absolut mest ingripande som offentliga myndigheter kan göra. När det gäller så ingripande insatser som tvångsvård måste generellt ställas höga krav på myndigheter och domstolar. Som en grundläggande garant för att förhindra orättfärdiga ingripanden ligger legalitetsprincipen (RF 1:1 3 st.), vilken markerar att »den offentliga makten utövas under lagarna». Myndigheter och domstolar får därmed inte avvika från vad lagen anger som krav och kriterier men lagen kan ge ett större eller mindre utrymme för självständiga tolkningar.<sup>99</sup> En övergripande fråga är hur stort tolkningsutrymme som kan accepteras samt om och hur detta utrymme ska fyllas med annan rättslig vägledning. Utöver kravet på lagstöd för ingripanden ställer proportionalitetsprincipen krav på myndigheter och domstolar vilka alltid måste pröva om ingripanden är nödvändiga och rimliga i förhållande till det som åsyftas med åtgärden.<sup>100</sup> I en rättsstat är det också grundläggande att rättsenligheten i myndigheters ingripanden kan överprövas i en rättvis rättegång.<sup>101</sup> Dessa rättssäkerhetsgarantier, som främst inriktats på att skydda *mot ingripanden* gäller var och en, både vuxna och barn. När det gäller barn tillkommer dock därutöver ett särskilt ansvar och en skyldighet för myndigheter *att ingripa* för att tillgodose barns grundläggande rätt till stöd och skydd från brott och utsatthet i deras hemmiljöer. Det kan med fog hävdas att barns rätt till skydd, vilket kan kräva ingripanden, på samma sätt som skyddet mot orättfärdiga ingripanden bör omgärdas av samma mekanismer som garanterar att samhället faktiskt ingriper när så är befogat.

Utöver dessa övergripande krav är frågan vad som mer konkret krävs av de system som har att garantera både enskildas grundläggande skydd från orättfärdiga ingripanden och barns rätt till skydd. Denna artikel fokuserar på domstolarnas roll och funktion i barnskyddsärenden och

99 Warnling-Nerep, W., 2012, s.10 f.

100 White, R. & Ovey, C., 2009, s. 325 ff., Warnling-Nerep, W., 2012, s. 9 f. och Helmius, I., 2005, s. 134 f.

101 White, R. & Ovey, C., 2009, s. 242 ff. Se vidare nedan i avsnitt 9.2.2.

mer specifikt på det eventuella behovet av specialiserade domstolar. Utifrån den jämförelse som gjorts mellan två olika system med sina olika problem och utmaningar uppkommer flera frågor av grundläggande betydelse för systemens legitimitet. Dessa frågor måste analyseras djupare för att kunna ta ställning till vilka krav som bör ställas på prövningen i barnskyddsärenden samt om och hur de domstolar som ska bedöma och fatta beslut i sådana ärenden bör vara specialiserade och organiserade. Här ska några sådana frågor lyftas fram. Dessa kan delas in i frågor av mer specifik betydelse för ärenden gällande omhändertagande av barn (avsnitt 9.2) och frågor som mer generellt rör domstolars roll och specialisering (avsnitt 9.3).

## 9.2 *Frågor av specifik betydelse i LVU-ärenden*

### 9.2.1 Nya krav enligt FN:s barnrättskommitté

Till att börja med kan konstateras att FN:s barnrättskommitté har uttalat att konventionsstaterna, kopplat till ansvaret enligt artikel 19 rörande samhällets ansvar att ingripa till skydd för barn som far illa i sina hemmiljöer, bör överväga att inrätta specialiserade barndomstolar.<sup>102</sup> Kommittén anger följande:

When appropriate, juvenile or family specialized courts and criminal procedures should be established for child victims of violence. This could include the establishment of specialized units within the police, the judiciary and the persecutor's office with the possibility of providing accommodations in the judicial process to ensure equal and fair participation of children with disabilities. All professionals working with and for children and involved in such cases should receive specific interdisciplinary training on the rights and needs of children of different age groups, as well as on proceedings that are adapted to them.

Som framgår är det inte särskilt tydligt vad kommittén menar, vare sig vilken typ av ärenden som avses eller vilken typ av specialisering. Det är heller inte klarlagt vad som ska uppnås med specialisering. Detta kan sammanhålla med att skrivningen i sig är en kompromiss mellan olika perspektiv, traditioner och synsätt inom kommittén. Det finns också en generell osäkerhet avseende i vilken grad »general comments» av detta slag från FN:s kommittéer är bindande för konventionsstaterna. Det

<sup>102</sup> Committee on the Rights of the Child, General comment No. 13, *The right of the child to freedom from all forms of violence*, 2011, avsnitt 54–57.

behöver analyseras vidare vad detta uttalande mer konkret innebär, dels rent allmänt hur detta ska ses i förhållande till rätten till rättvis rättegång osv., och dels vad det mer konkret kan anses betyda ur ett svenskt perspektiv i vårt barnskyddssystem.

### 9.2.2 Krav på rättvis rättegång

Som beskrivits ovan anses det grundläggande i en rättsstat att rättsenligheten i myndigheters ingripanden i enskildas liv ska kunna prövas i domstol. Rätten till rättvis rättegång i frågor som rör brottsanklagelser liksom enskildas civila rättigheter och skyldigheter stadgas i en rad internationella konventioner<sup>103</sup>, bland annat i europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna<sup>104</sup> (nedan Europakonventionen) artikel 6,<sup>105</sup> och är den mest åberopade rättigheten i Europadomstolen.<sup>106</sup> Ärenden rörande omhändertaganden av barn har ansetts röra enskildas civila rättigheter och den som berörs ska därmed garanteras domstolsprövning i fråga om sådana ingripandens rättsenlighet.<sup>107</sup> Frågan är vad denna grundläggande rätt innebär mer konkret i barnskyddsärenden – ur både berörda barn och föräldrars perspektiv.

Ett grundläggande element i rätten till rättvis rättegång är att enskilda ska beredas tillträde till domstol, »access to justice».<sup>108</sup> Att prövningen i domstol är rättvis är så att säga sekundärt om inte enskilda har möjlighet att initiera domstolsprocesser.<sup>109</sup> Rätten till rättvis rättegång anges därutöver mer specifikt innefatta krav på att enskilda ska garanteras en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid inför en oberoende och opartisk domstol som upprättats enligt lag.<sup>110</sup> Här är kravet på en oberoende och opartisk domstol av särskilt intresse. Detta krav har främst kopplats samman med garantier mot »subjektiv partiskhet» i form av jäv och »objektiv partiskhet» med vilket avses omständigheter

103 Se bland annat FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 (artikel 10) och FN:s konvention om civila och politiska rättigheter från 1966 (artikel 14).

104 Se lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

105 Rätten till rättvis rättegång stadgas numera också i EU:s rättighetsstadga (artikel 47).

106 White, R. & Ovey, C., 2009, s. 242.

107 *A.a.*, s. 249 f.

108 Warnling-Nerep, W., 2012, s. 76 f.

109 White, R. & Ovey, C., 2009, s. 254 ff.

110 White, R. & Ovey, C., 2009, s. 266 ff.

som generellt kan rubba förtroendet för domaren.<sup>111</sup> När det gäller domstolens sammansättning och kompetens måste det inte vara en traditionell domstol som ingår i den sedvanliga domstolsorganisationen, utan olika nämnder med kvalificerad sammansättning har godtagits.<sup>112</sup> Europadomstolen har också accepterat intresse- och expertledamöter i en oberoende och opartisk domstol men förekomsten av juridiskt utbildade ledamöter i domstolen har beaktats och betonats i fråga om bedömningen av om rätten till rättvis rättegång garanteras.<sup>113</sup>

En fråga som uppkommer i ärenden som rör omhändertagande av barn är om rätten till rättvis rättegång kan sägas innefatta ett krav på saklighet i den meningen att domstolen bör ha viss särskild kompetens för att kunna fatta sakligt och materiellt korrekta beslut. Kan grundläggande krav på saklighet, exempelvis kraven i RF 1:9, sägas förutsätta att domstolen har förståelse för kunskapsläget inom andra vetenskapsfält gällande risk- och skyddsbedömningar osv.? Det finns så vitt känt inte några uttalanden gällande vad rätten till rättvis rättegång och kraven på saklighet mer specifikt kan sägas innebära ur ett skyddsbehövande barns perspektiv och detta behöver analyseras vidare.<sup>114</sup> Det vore också av stort intresse att analysera om det kan anses tillräckligt att domstolsprövning i Sverige bara sker när socialnämnden har beslutat att ansöka om vård med stöd av LVU. Det kan hävdas att ett potentiellt skyddsbehövande barn har intresse av och rätt till prövning av om socialtjänsten borde ha föreslagit ingripanden och vård med stöd av LVU, dvs. om myndigheten borde gjort bedömningen att det fanns en påtaglig risk och att barns behov av och rätt till skydd inte kunde realiseras med frivilliga insatser i hemmet. En annan ordning kan sägas kränka barns grundläggande rätt att beredas tillträde till domstol («access to justice»).<sup>115</sup>

111 Stållvik, O., 2009, s. 141 och White, R. & Ovey, C., 2009, s. 266.

112 Warnling-Nerep, W., 2012 s. 76 f.

113 Stållvik, O., 2009, s. 140 ff., White, R. & Ovey, C., 2009, s. 268 och Warnling-Nerep, W., 2011, s. 81 f.

114 Frågan om vad rätten till rättvis rättegång kan sägas innebära i brottmålsprocessen ur utsatta barns perspektiv i sexualbrottsärenden har diskuterats i King, M., 2008. Artikeln diskuterar exempelvis hur domstolen kan säkerställa brottsutsatta barn en rättvis rättegång genom att arbeta för att undvika att rättsprocessen i sig skadar dessa barn men berör också frågan om hur stereotypa och felaktiga bedömningar av barns vittnesmål kan undvikas.

115 White, R. & Ovey, C., 2009, s. 254 ff. Frågan om överklagbarhet och klagorätt är komplex. De grundläggande förutsättningarna för överklagande av förvaltningsbeslut, såsom beslut fattade av socialtjänst och socialnämnd, är att själva beslutet är överklagbart och att den enskilde är klagoberättigad, vilket enligt förvaltningslagen

### 9.2.2 Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals

Utöver vad rätten till rättvis rättegång kan anses innebära ur ett skyddsbehövande barns perspektiv, måste även principen om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals beaktas när frågan om krav på domstolsprövningen i barnskyddsärenden analyseras. Dessa principer ställer en rad krav på ansvariga myndigheter och domstolar. Kraven kan ses i två delar. För det första måste domstolen i varje enskild prövning göra en bedömning av vad som är barnets bästa. För det andra måste domstolen säkerställa att barn har getts möjlighet att komma till tals och att få ge uttryck för sin vilja och inställning samt även ge barn relevant information och förutsättningar till delaktighet. Dessa delar – barnets bästa och barnets rätt att komma till tals – är tätt sammankopplade eftersom barnets beskrivning av situation och vilja är en viktig del i bedömningen av vad som är barnets bästa. I förarbeten anges att vad som är barnets bästa ska bedömas och tolkas utifrån två perspektiv – det objektiva och det subjektiva. Det objektiva perspektivet ska grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet och det subjektiva perspektivet är det som barnet själv ger uttryck för, dvs. barnets inställning och vilja.<sup>116</sup>

Utredningen om vad som är barnets bästa samt information till barnet är huvudsakligen socialtjänstens uppgift men i enlighet med utredningsansvaret måste domstolen bedöma om beslutsunderlaget är fullgott i förhållande till det som ska prövas, bland annat vad som är barnets bästa. För att kunna göra en bedömning av vad som är barnets bästa kan hävdas att domstolen behöver viss kunskap i fråga om risk och skyddsfaktorer – besluten ska ju som framgår grundas på vetenskap och beprövad erfarenhet men även kunskap nog att kunna bedöma barns berättelser. I de fall barn – som regel barn över 15 år – kommer till domstolen krävs också att domstolen kan bemöta barn på ett lämpligt sätt utifrån barnets ålder, mognad och eventuella funktionshinder så att barnets grundläggande rätt till delaktighet och relevant information tillgodoses.

Det kan konstateras att en reformering av SOL och LVU, bland annat avseende innebörden av principen om barnets bästa och barnets rätt att

---

(1986:223) 22 § innebär att beslutet måste ha gått den enskilde emot. Se Warnling-Nerep, W., 2012, s. 66 f. När det gäller socialtjänstens bedömning att inte ansöka om vård med stöd av LVU brister det i båda dessa avseenden. En sådan bedömning är inte överklagbart beslut och generellt har en sådan bedömning inte ansetts gått någon emot. Denna inställning kan utmanas ur ett barnperspektiv. Se vidare angående frågan om överklagbarhet i Warnling-Nerep, W., 2011.

116 SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet*, s. 134 f.

komma till tals, planeras att träda i kraft under 2013.<sup>117</sup> Genom denna reform kommer nya krav att ställas på myndigheter och domstolar som har att hantera barnskyddsärenden. I underlaget till förslaget betonas bland annat att domstolarna, förutom socialtjänsten, har ett stort ansvar när det gäller barns möjligheter att komma till tals. Den tidigare formuleringen i SOL 11:10 och LVU 36 § att »barn som är yngre än 15 år bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att han eller hon inte tar skada av att höras» föreslås ersättas med ett betonande av att barn som är yngre än 15 år »får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det».<sup>118</sup> Om avsikten är att fler barn ska höras i domstolen i LVU ärenden är oklart. Generellt behöver det analyseras vidare vad de barninriktade principer mer specifikt kan sägas ställa för krav på domstolen och hur dessa principer förhåller sig till övriga krav på domstolsprövningen.

#### 9.2.4 Domstolens utredningsansvar i barnskyddsärenden

En ytterligare fråga som behöver analyseras djupare är vad officialprincipen, innefattande domstolens specifika utredningsansvar, innebär i barnskyddsärenden. Det kan hävdas att ett minimikrav är att domstolen ska ha kompetens nog inom andra vetenskapsområden för att kritiskt granska och förstå den utredning som socialtjänsten presenterar som underlag för ansökan om vård med stöd av LVU. Detta innefattar bedömningar om huruvida socialtjänstens utredning och den bevisning som övriga parter eventuellt åberopar räcker för att avgöra om ett barn behöver stöd och skydd, dvs. om ingripanden i enlighet med LVU behöver ske, eller om ytterligare information behöver inhämtas. Som framgår i avsnittet ovan måste utredningsansvarets omfattning och innebörd också analyseras i förhållande till principen om barnets bästa och barnet rätt att komma till tals. Principerna kan sägas ställa specifika krav på att beslutsunderlaget måste klargöra barnets vilja och syn på situationen och att tillräcklig information förebringats för att göra en bedömning av vad som är barnets bästa, innefattande både det objektiva och subjektiva perspektivet.

Frågan är hur domstolen ges bäst förutsättningar att leva upp till detta ansvar. Ett sätt skulle vara att ställa krav på att sakkunniga förordnas i högre grad för att därmed tillföra kompetens från de bete-

117 Se proposition 2012/13:10, *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*, s. 34 ff. Förslaget bygger i stora delar på Barnskyddsutredningens betänkande från 2009, SOU 2009:68 *Lag om stöd och skydd för barn och unga* (LVU).

118 Se proposition 2012/13:10, *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*, s. 34 ff.

endevetenskapliga och medicinska vetenskapsfälten till domstolens prövning. Högre grad av expertkunskap genom sakkunnigförordnanden förändrar dock inte problemet om domstolen inte har kompetens nog att ifrågasätta eller kritiskt granska det som den sakkunniga anför och rekommenderar. Skulle det vara bättre att, så som är fallet i andra specialiserade domstolar i Sverige, ha specialister som ledamöter av rätten? Detta innebar dock andra problem. Ett tredje alternativ är att ställa vissa krav på specialistkunskap hos domaren för att ge bättre förutsättningar för domstolen att både kritiskt granska det som anføres till stöd för och emot vård med stöd av LVU och bättre förutsättningar för att ta ställning till beslutsunderlagets fullgodhet. De närmare implikationerna av sådana alternativ behöver analyseras vidare.

### 9.3 Domstolens roll, maktfördelning och specialisering

Jämförelsen mellan domstolssystemet och prövningen av barnskyddsärenden i Sverige och Victoria visar tydligt att domstolar kan ha mycket olika roller och att processen i sig kan ha olika funktioner inom sådana system. Sådana skillnader är viktiga att känna till när man ställer frågor om vilken roll och specialisering domstolen bör ha. Som framgår ovan aktualiseras en rad frågor kring vilka krav som kan sägas ställas på domstolsprövningen i barnskyddsärenden. Därutöver väcks också frågor om vad domstolarnas roll och funktion övergripande bör vara i en rättsstat, särskilt på det förvaltnings- och socialrättsliga området som rör prövning av ärenden där enskilda står som part mot statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter.

Även om vårt domstolssystem och vår domstolsprocess möjligen i lägre grad skapat sådana problem som uppmärksammats i *common law*-länder med adversariella domstolsprocesser finns det anledning att reflektera över de grundläggande utgångspunkter som formulerats inom den ovan beskrivna *Comprehensive Law Movement* och riktningen TJ. En grundläggande uppgift för en domstol i förvaltningsrättsliga mål kan generellt sägas vara att garantera enskilda en rättvis prövning av frågan som målet gäller. I enlighet med tankegångarna inom dessa rörelser ska ett övergripande mål för rättstillämparen utöver detta vara att processen i sig inte ska leda till att de inblandade lämnas i värre skick än innan domstolsprocessen startade.<sup>119</sup> Istället för att bara fokusera på själva tvistefrågan, exempelvis om ett barn ska omhändertas eller ej,

119 Daicoff, S., 2006, s. 112 och Diesen, C., 2011, s. 24

ska proaktivitet, problemlösning, samt enskildas välmående under och efter en process tas i beaktande likväl som andra principer som betonar rättssäkerhet.<sup>120</sup> Vad dessa tankegångar och utgångspunkter innebär ur ett svenskt perspektiv har i viss mån behandlats av Christian Diesen,<sup>121</sup> men detta behöver analyseras och diskuteras vidare inom olika rättsområden liksom rättssystemet som helhet. Möjligen har vi inte samma problem som de adverseriella systemen vilka föranlett de ovan nämnda rörelserna, eller är det så att vi inte riktigt beaktat och undersökt hur domstolsprocesserna påverkar enskilda som berörs?

Utöver denna mycket övergripande fråga om domstolens roll i en rättsstat väcks även mer specifika frågor om de svenska förvaltningsdomstolarnas roll. Ska dessa domstolar endast överpröva myndigheters bedömningar och beslut eller delvis styra och kontrollera myndighetsutövningen samt verka som medlare mellan myndigheter och enskilda som inte är överens om vilket bistånd och vilka insatser den enskilde bör underkasta sig eller har rätt till? Domstolens roll i detta hänseende sammanhänger med frågan om maktförhållandet mellan politik och juridik, både när det gäller lagstiftningens roll kontra domstolarnas roll i rättsbildningen, och frågan om myndigheters självständighet att göra bedömningar i enlighet med lag och förarbeten. Om domstolar involveras tidigare och fler och fler beslut blir möjliga att överklaga innebär detta att mer makt överlämnas till jurister i domstol, dels i de enskilda fallen, dels generellt genom att domstolens beslut blir vägledande i myndigheters handläggning.

När frågan uppkommer om behovet av specialiserade domstolar i meningen tillförande av olika typer av expertkunskap till domstolen aktualiseras även frågor om maktförhållandet mellan å ena sidan juridik/domstolar och å andra sidan annan vetenskap/expertter. Ska »annan kunskap» framförallt tillföras i beslutsfattandet på myndighetsnivå, exempelvis genom specifika krav på dessa handläggare medan domstolen snarare »bara» prövar mer formella rättsliga frågor? Bör detta kompletteras med expertkunskap i domstolsprövningen och hur ska denna kunskap tillföras? Frågan är vem som ska styra över beslutsfattandet i komplexa ärenden myndighetsföreträdare, politiker, jurister eller expertter? Vem är bäst lämpad att fatta beslut av ingripande karaktär i människors liv?

120 Wexler D. & Winick B., 1999, s. xvii., King, M. *et al.*, 2009, s. 5 och Daicoff, S., 2006, s. 111.

121 Se Diesen, C., 2011.

## 10. Avslutande diskussion

Artikeln tar sitt avstamp i frågan om det eventuellt finns ett behov av specialiserade domstolar på barnskyddsområdet i Sverige och slutar som framgår ovan något tillspetsat med frågan om varför vi har domstolar. Något svar på frågan om Sverige bör inrätta specialiserade domstolar ges inte. Med tanke på att FN:s Barnrättskommitté nu uttalat att konventionsstaterna bör överväga att inrätta specialdomstolar på barnskyddsområdet är det dock klart att frågan måste lyftas och diskuteras i Sverige. En sådan diskussion bör föras mot bakgrund av de frågeställningar som väckts här. Vissa av dessa har ett brett perspektiv som inte bara är relevanta i fråga om prövningen av barnskyddsärenden, utan även inom andra rättsområden, både områden där det inte finns specialdomstolar och områden där det idag finns sådana.

Vid en djupare analys av dessa frågeställningar kan det vara av intresse att se hur andra länder valt att organisera och specialisera sina domstolar. En sådan jämförelse måste dock göras med omsorg och viss försiktighet. Som framgår av den relativt översiktliga jämförelse som gjorts i denna artikel måste begreppet specialdomstol till att börja med klargöras. Bara för att en särskild barndomstol inrättats och att denna har en särskild klinik med experter kopplad till sig betyder det inte att domstolens beslut i högre grad grundas på fullgoda beslutsunderlag innefattande överväganden utifrån forskning och beprövad erfarenhet från andra vetenskapsfält. Det kan också konstateras att inrättandet av specialdomstolar i andra länder har haft olika skäl och varit behövliga utifrån den kontext där de verkar. Ett system som fungerar i ett land fungerar inte per automatik i ett annat land men det kan vara så att en modell som inte fungerar särskilt bra i ett system skulle kunna fungera bättre i ett annat. Möjligen skulle utökad domstolsprövning och specialisering fungera bättre i den svenska »icke-adverseriella» kontexten än i den australiensiska delstaten Victoria med sin adverseriella tradition. Det måste dock också konstateras att det faktum att många andra länder har inrättat särskilda barndomstolar och att olika teoretiska skolbildningar förespråkar sådana inte i sig är ett skäl att okritiskt hävda att sådana bör inrättas i Sverige. Enligt min mening finns det mycket som talar för att en specialisering av något slag skulle vara önskvärd på barnskyddsområdet i Sverige, men detta behöver som sagt analyseras mer utan att väja för de svåra frågorna rörande domstolarnas roll och funktion samt till och med varför vi har domstolar.

Oavsett vilken roll och typ av specialisering domstolen borde ha i ett »perfekt system» bör dock vissa förändringar övervägas redan i det

nu gällande svenska systemet. Ett förslag är att förtydliga domstolens utredningsansvar. Det bör specificeras vad som krävs för att ett fullgott beslutsunderlag ska föreligga, särskilt i förhållande till bedömningar om barns bästa. Möjligen bör också utökade krav ställas på förordnande av sakkunniga i komplexa fall, men detta innebär som framgår ovan i sig vissa risker och problem om inte domstolen har tillräcklig kompetens att bedöma det som den sakkunnige anför. Domstolens möjlighet att bedöma huruvida beslutsunderlaget är fullgott eller ej och om sakkunnig eventuellt behöver förordnas kräver i sig viss specifik kompetens. Det minsta som kan krävas i fråga om specialisering inom det nuvarande systemet är att de jurister och nämndemän som verkar i förvaltningsdomstolarna är specialiserade i den meningen att de är lämpliga för uppgiften utifrån att ha särskild inriktning och åtminstone viss utbildning kring de komplexa frågor som aktualiseras i dessa mål. Det bör även krävas att de är intresserade av måltypen samt att de har ett lämpligt bemötande mot dem, både professionella och enskilda, som kommer till rätten. Bara ett sådant krav på specialisering och förståelse för ärendetypens särart kan göra att domaren i ökad utsträckning ser sin viktiga roll som rättsskapare och inte bara rättskipare och därigenom månar mer om att besluten är materiellt riktiga och etiskt godtagbara. Detta är återigen något som inte bara är relevant på barnskyddsområdet utan något som bör övervägas även inom andra rättsområden.

## Referenser

### *Offentligt tryck*

Socialstyrelsens allmänna råd, SOSFS 1997:15, *Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet*.

SOU 2009:68 *Lag om stöd och skydd för barn och unga* (LBU).

Proposition 1979/80:1 *Om socialtjänsten*.

Proposition 1994/95:224 *Barns rätt att komma till tals*.

Proposition 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*.

## Litteratur

- Alexius, K., »RÅ 2009 ref. 64 – något om tvångsvårdsbedömningar rörande ett barn till en utvecklingsstörd förälder», *Nordisk socialrättslig tidskrift*, nr 3-4, 2011.
- Bohlin, A., *Kommunalrättens grunder*, uppl. 5, Norstedts juridik, Stockholm, 2007.
- Bylander, E., *Muntlighetsprincipen – en rättsvetenskaplig studie av processuella handläggningsformer i svensk rätt*, Uppsala, Iustus förlag, 2006.
- Carlsson, L., *The Fundamentals of Swedish Law*, Studentlitteratur, Lund 2009.
- Cederborg, A-C & Hellner Gumpert, C., »The challenge in assessing credibility when the alleged victims have intellectual disabilities», *Scandinavian Journal of Disability Research*, vol. 12, nr 2, 2010, s. 125-140.
- Cocozza, M., *The parenting of society – a study of child protection in Sweden – from report to support*, Linköping University, 2007.
- Cocozza, M. & Hort, S., »The Dark Side of the Universal Welfare State? – Child Abuse and Protection in Sweden» i Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (red.) *Child Protection Systems – International Trends and Orientations*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Committee on the Rights of the Child, General Comment nr 13, *The right of the child to freedom from all forms of violence*, 2011.
- Cummins, P., Scott, D. & Scales, B., *Protecting Victoria's Vulnerable Children Inquiry*, Melbourne, 2012.
- Daicoff, S., The Comprehensive Law Movement – an Emerging Approach to Legal Problems, *Scandinavian Studies in Law*, vol. 49, Stockholm, 2006.
- Diesen, C., *Terapeutisk juridik*, Liber, Malmö, 2011.
- Edelstam, H., *Sakkunnigbeviset*, Iustus förlag, Uppsala, 1991.
- Ekelöf, P.O. & Edelstam, H., *Rättegång I*, uppl. 8, Norstedts juridik, Stockholm, 2002.
- European Commission, Directorate-General for Justice, *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardize national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.
- Ewerlöf, G., Sverne, T. & Singer, A., *Barnets bästa – om föräldrars och samhällets ansvar*, uppl. 5, Norstedts juridik, Stockholm, 2004.

- Finkelstein, R., »The Adversarial System and the Search for Truth», *Monash University Law Review*, vol. 37, nr 1, 2011.
- Freiberg, A., »Post-adversarial and post-inquisitorial justice – transcending traditional penological paradigms», *European Journal of Criminology*, vol. 8, nr 1, 2011.
- Friis, E., *Sociala utredningar om barn – en rättssociologisk studie av lagstiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde*, Lunds universitet, 2003.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (red.) *Child Protection Systems – International Trends and Orientations*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Gustafsson, E., *Psykiatrisk tvångsvård och rättssäkerhet – en rättsvetenskaplig monografi om LPT*, Studentlitteratur, Lund, 2010.
- Healy, K., Lundström, T. & Sallnäs, M., »A comparison of Out-of-home Care for Children and Young People in Australia and Sweden: Worlds Apart?», *Australian Social Work*, vol. 64, nr 4, 2011.
- Helmus, I., *Proportionalitetsprincipen*, i Marcusson, L., (red.), Offentlighetsprinciper, Iustus, Uppsala, 2005.
- Hellner Gumpert, C., *Alleged Child Abuse – The Expert Witness and the Court*, Karolinska Institutet, Stockholm, 2001.
- Hirschfeldt, J., »Domstolarna som statsmakt – några utvecklingslinje», *JT*, 2011-12, nr 1.
- Ivec, M., Braithwaite, V. & Harris, N., »Resetting the Relationship» i *Indigenous Child Protection – Public Hope and Private Reality, Law and Policy*, vol. 34, nr 1, 2012.
- Kaldal, A., *Parallella processer – en rättsvetenskaplig studie av riskbedömningar i vårdnads- och LVU-mål*, Jure förlag, Stockholm, 2010.
- King, M., »Therapeutic Jurisprudence, Child Complainants and the Concept of a Fair Trial», *Criminal Law Journal*, vol. 32, 2008.
- King, M., Freiberg, A., Batagol, B. & Hyams, R., *Non-Adversarial Justice*, The Federation Press, Sydney, 2009.
- Levine, G., *A Study of Family Drug Treatment Courts in the United States and the United Kingdom – Giving Parents and Children the Best Chance of Reunification*, The Winston Churchill Memorial Trust of Australia, 2012.
- Leviner, P., *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*, Stockholms universitet, Jure förlag, Stockholm, 2011.
- Libesman, T., »International Human Rights Law and the Need of Indigenous Children», i Sheehan, R., Rhoades, H. & Stanely, N. (red.), *Vulnerable Children and the Law – International Evidence for*

*Improving Child Welfare, Child Protection and Children's Rights*, Jessica Kingsley Publishers, London, UK, 2012.

- Lindblom, P.H., »Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner – floskler eller fakta?», *SvJT*, nr 3, 2004.  
—»Progressiv process – om domstolsprocessen och samhällsutvecklingen», *Retfaerd*, nr 92, 2001.
- Mattsson, T., »Begreppet barnets bästa till vilken nytta?», i Vahlne Westerhäll, L. (red.) *Legitimitetsfrågor inom socialrätten*, Norstedts juridik, Stockholm, 2007.
- Melin, S., *Våra domstolar – organisation och verksamhet m.m.*, Norstedts juridik, Stockholm, 2012.
- National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islander Children from Their Families, Bringing them Home, 1997.
- Oliver, S., »The Victimization of Indigenous Children» i Sheehan, R., Rhoades, H. & Stanely, N. (red.), *Vulnerable Children and the Law – International Evidence for Improving Child Welfare, Child Protection and Children's Rights*, Jessica Kingsley Publishers, London, UK, 2012.
- Sheehan, R., »Deciding the Best Interest of the Child – Legal Responses to Child Protection Concerns» i Sheehan, R., Rhoades, H. & Stanely, N. (red.), *Vulnerable Children and the Law – International Evidence for Improving Child Welfare, Child Protection and Children's Rights*, Jessica Kingsley Publishers, London, UK, 2012.
- Socialstyrelsen, *Barnets rätt och LVU – om barnet i rättsprocessen*, Stockholm, 2009.
- Stendahl, S., *Communicating Justice Providing Legitimacy – The legal practices of Swedish administrative courts in cases regarding sickness cash benefit*, Göteborgs universitet, Iustus, Uppsala 2004.
- Stendahl, S. & Torén, K., »Sakkunniga och värdet av materiellt riktiga domar» i *Festskrift till Lotta Vahlne Westerhäll*, Santérus förlag, Stockholm, 2011.
- Stållvik, O., *Domarrollen – rättsregler, yrkeskultur och ideal*, Uppsala universitet, 2009.
- Sundell, K., Egelund, T., Andrée Löfholm, C. & Kaunitz, C., *Barnavårdsutredningar – en kunskapsöversikt*, uppl. 2, Gothia, Stockholm, 2007.
- Svensson, G. »Barnets bästa och rättssäkerheten i LVU-mål», i *Festskrift till Lotta Vahlne Westerhäll*, Santérus förlag, Stockholm, 2011.  
—»Högsta Förvaltningsdomstolen och LVU», *Nordisk socialrättslig tidskrift*, nr 3–4, 2011a.

- Zweigert, K. & Kötz, H., *Introduction to comparative law*, uppl. 3., Clarendon, Oxford, 1998.
- Warnling-Nerep, W., *Förvaltningsbeslut – överklagande, rättsprövning och annan domstolsprövning*, Studentlitteratur, Lund, 2011.  
— *En introduktion till förvaltningsrätten*, uppl. 10, Norstedts juridik, Stockholm, 2012.
- Wennergren, B., *Förvaltningsprocesslagen m.m. – en kommentar*, uppl. 4, Norstedts juridik, Stockholm, 2005.
- Wexler D. & Winick B., *Law in a Therapeutic Key – Developments in Therapeutic Jurisprudence*, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 1999.
- White, R. & Ovey, C., *The European Convention on Human Rights*, uppl. 5, Oxford University Press, 2009.
- Victorian Law Reform Commission (VLRC), *Protection applications in the Children’s Court: final report 19*, Melbourne, 2010.

Denna digitala version är nedladdad från [lawpub.se](http://lawpub.se)

Den licens som tillämpas för de verk som finns på lawpub.se är Creative Commons CC BY-NC 4.0. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här:

<https://creativecommons.org/licenses/bync/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>